

OLAINES VĒSTURES UN MĀKSLAS MUZEJS

VALDA VILĪTE

**OLAINES
SV. ELIZABETES BAZNĪCA**
1753 – 2003

UDK 284.1(474.3)(091)
VI 437

OLAINES VĒSTURES UN MĀKSLAS MUZEJS
Valda Vilite
Olaines Sv. Elizabetes baznīca 1753 – 2003

Foto: *V. Mašnovskis, O. Skrodelis, V. Vilīte*

Izdošanai sagatavots un iespiests:
SIA “N.I.M.S.”,
Rīgā, Pērnavas ielā 47/3,
tālr. 7311424

© Olaines Vēstures un mākslas muzejs,
ISBN 9984-679-52-7 © Olaines pagasta padome 2003

PRIEKŠVĀRDS

2003. gada jūlijā paitet 250 gadi kopš Olaines Sv. Elizabetes mūra baznīcas uzcelšanas un iesvētīšanas. Šī ir pagasta vecākā celtne, kas nonākusi līdz mūsdienām. Tā ir saglabājusi arī neparastu pievilcību, mieru sevī un ap sevi, neskatoties uz tām vētrām, kas plosījušās gan pie viņas, gan viņā.

Agrāk par baznīcu zināja katrs, tagad diemžēl daudzi no Olaines pilsētas iedzīvotājiem neko nezina par tās esamību. Atkal citi, kas zina – domā, ka tajā dievkalpojumi nenotiek vai arī, ka agrāk tur bijusi noliktava vai kas tamlīdzīgs.

Šis vēsturiskais atskats pirmo reizi sniedz zinātniski pamatotas atbildes uz jautājumu kad radās Olaines draudze, kur un kādi bija pirmie Dievnami, kas bija pirmie mācītāji. Tur, kur tas bijis iespējams, sniegts plašāks viņu raksturojums. Sirsnīgi vārdi vel-tīti ilggadīgajam mācītājam Robertam Feldmanim, kura loma draudzes saglabāšanā nav pārvērtējama. Pirmo reizi apkopota jaunajai paaudzei pilnīgi nezināmā informācija par pēckara pagasta iedzīvotāju izmisīgo cīņu pret neizprotami naidigiem, ciniskiem, bet varbūt vienkārši bērnišķīgiem baznīcas postītājiem un par draudzes pastāvēšanu. Atklāta vesela

plejāde ar Olaini saistītu sava laika ievērojamu celtnieku, mākslinieku un amatnieku vārdu, veikta pirmā būvprojekta un pēc 1. pasaules kara atjaunotās ēkas salīdzinošā analīze. Turpinot pirms trijiem gadiem publicētā pētījuma tēmu par Olaines baznīcas skolas skolotāju Teodoru Zeifertu, sniegs ieskats par skolas aizsākumiem 17. gadsimtā un par pirmajiem skolotājiem. Tās ir atbildes uz daudziem neskaidriem mūsu novada un varbūt arī uz dažiem katra cilvēka dzīves jautājumiem.

Olaines draudzē esmu jau gandrīz trīspadsmit gadus, no kuriem pēdējos trīs – kā mācītājs. Vēlēšanās un pamudinājumi radīt kādu apkopojumu par mūsu baznīcas un draudzes vēsturi bija jau sen. Taču vienmēr pietrūka iespēju. Tāpēc tagad varu izteikt pateicību mākslas zinātnieci Valdai Vilītei par viņas iniciatīvu apgūt visai sarežģīti atrodamos attēlus un tekstu, tos izlasīt, iztulkot un pasniegt tik labi uztveramā veidā. Pateicība pienākas Valsts Vēstures arhīva, Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas, Latvijas Nacionālās bibliotēkas, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja, Rundāles pils muzeja darbiniekiem un daudzām privātām personām par profesionālu palīdzību un iejūtīgu attieksmi pret šiem centieniem. Grāmatas iespiešanu finansiāli nodrošināja Olaines pagasta padome.

Publikācijā minēti daudzu cilvēku vārdi, aiz katrā no tā slēpjās vesels dzīvesstāsts, kas zināmā mērā atklāj gan Latvijas, gan Olaines, gan vispār cilvēka vēsturi, un aiz visa tā mēs varam ieraudzīt Dieva vadošo, visuvareno un sargājošo roku. Es ceru, ka šeit

apkopotie materiāli radīs interesi arī par Latvijas Baznīcas vēsturi, kurā mēs varam ieraudzīt lielo Dieva pestišanas jeb glābšanas vēsturi, kas iet pāri tautām un uzskatiem. Un tāpēc arī šeit ir Olaines baznīca – lai katram cilvēkam, kas viņā ienāk, atklātu, ka Dievam pie viņa ir miera domas un ne ļaunas domas. Lai katrs no šejienes varētu iziet ar prieku un tikt vadīts ar mieru.

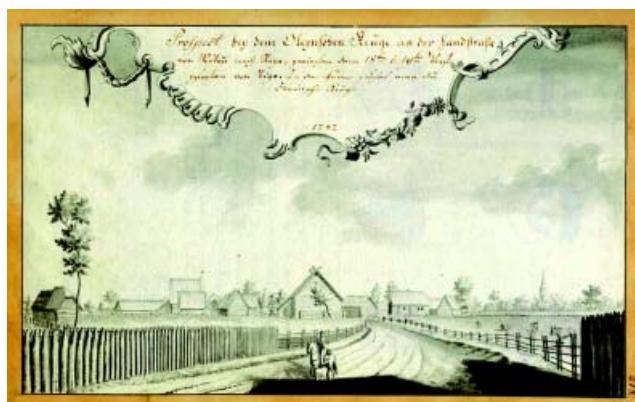
Oskars Skrodelis
Olaines evangēliski luteriskās draudzes mācītājs

OLAINES BALTĀ BAZNĪCA

1. attēls. Johans Kristofs Broce. Skats pie Olaines kroga ceļā no Jelgavas uz Rīgu. Tālumā redzama Olaines baznīca, 1787. g.

Monumente, Prospective, Münzen, Wappen etc. 189
III, 218

*Es varētu atcerēties daudz. Uzrakstīts nav nekas,
atskaitot to, kas ir palicis ierakstīts cilvēku dvēselēs.
Dieva godība cauri zālītes pazemībai.
Olaine bija mazā zālīte, kuru nemanot varēja samūt.
Mazā zālīte pagodina Dievu un svētī to, kas pie
viņas kalpo, rūpēdāmies un mīlēdams.
Mīlā, dārgā Olainīte...*

Roberts Feldmanis 2001. gadā

Olaines vēsturē baltās baznīcas siluets ieņem īpašu vietu. Ja šobrīd garām joņojošo braucēju skatiens starp vecā lielceļa simtgadīgo koku lapotni un padomjlaika

silikāta ķieģeļu vairākstāvu namiem tās slaido torni tikko pamana, kādreiz bija citādi. Mūra celtne jau iztālēm dominēja pār zemnieku koka mājām, skaidri iezīmējot pagasta centru.

Štrālzundē dzimušā Rīgas mūrniekmeistara Joahima Heinriha Giterboka būvētā ēka pastāv jau 250 gados, taču draudzes zemnieku likteņstāsti ietiecas daudz senākā pagātnē. Pagājušos gadsimtos viņu dzīvē ievērojama nozīme bija mācītajiem. Pēc tautības vācieši, latīnu un citu Eiropas valodu pratēji, viņi spredīkoja latviski. Ar bērniem dzimtajā valodā runāja arī pirmie Rīgā un ārzemēs izglītotie baznīcas skolas skolotāji. Lai arī smagā darbā piekususie ļaudis dažkārt dievkalpojuma laikā snauda, jaunie puiši nelabprāt gāja pie dievgalda, visumā olainieši pret baznīcu izturejās nopietni. Daudzie kari un slimības nespēja izpostīt bijību pret cilvēka dzīvību: krustvecākiem klātesot, baznīcā nokristīja gan vietējās elites – muižas rentnieka, mežziņa, skolotāja un ķestera bērniņu, gan kalpa sievai tikko dzimušu mirstošu zīdainīti. Pēdējā gaitā ar godu pavadija jebkuru pagasta iedzīvotāju, arī ceļmalā pakritušu nabaga bēgli. Par to rodamas ziņas Rīgas rātes rīkojumu sējumos, vizitācijas protokolos, baznīcas grāmatās un maz pazīstamās publikācijās. 20. gadsimtā Olaine, tās iedzīvotāji un baznīca stipri cieta abos pasaules karos. Pēckara gadu dramatisko likteni dokumentē evangēliski luteriskās Baznīcas arhīva lietas un olainiešu atmiņu pieraksti.

Savas pastāvēšanas laikā draudze nav pārstājusi darboties un ir sagaidījusi 21. gadsimtu ar sakoptu, atvērtu dievnamu.

OLAINE CISTERCIEŠU KLOSTERA PASPĀRNĒ. VIDUSLAIKI

Par olainiešu garīgo dzīvi 13. – 16. gs. katoliskā cisterciešu mūķeņu klosterā pārvaldījumā tiešu norāžu nav daudz. Novada senākā vēsture ir saistīta ar Rīgas izveidi. 1226. gadā ar bīskapa Modenas Vilhelma rīkojumu ap Rīgu izveidoja pilsētas lauku novadu – patrimoniālo apgabalu, kura zeme netika sadalīta privātām personām, bet palika Rīgas rātes pārvaldījumā. Tā platība abpus Daugavai bija ap 750 km², robežu nosprauda gar Spilves pļavām un Kleistiem līdz Lielupei, ietverot Baītes ezeru, pāri Cenas tīrelim līdz vēlākajai Kurzemes-Zemgales robežai Misas upei un gar Doles salu līdz Juglas un Ķīšezeram. 1454. gadā šo bīskapa rīkojumu apstiprināja Rīgas Domkapituls, savukārt 1479. gadā Domkapitula tiesības apstiprināja Romas pāvests Siksts IV. Patrimoniālajā apgabalā izveidojās rentes muižas, te atradās baznīcas un klosteru zemes. 15. gadsimtā Rīgā bija trīs klosteru baznīcas – dominikāņu Sv. Jāņa baznīca, franciskāņu Sv. Katrīnas baznīca un 1225. gadā dibinātā Marijas Magdalēnas cisterciešu klosteru baznīca.

Olaine nonāca cisterciešu sieviešu klosterā rīcībā.

Mūķenes apsaimniekoja muižu, kuras teritorija plētās abpus Daugavai virs Rīgas. To dēvēja par dziedošo jaunavu puķu leju – Blūmendāli “die singenden Jungfrauen Blomendał”, arī par Jumpravmuižu *Jungfernhoſ*.

Klosterā māsas nodarbojās ar plašās Pārdaugavas teritorijas zemnieku saimniecību, ienesīgo mežu un siena plāvu saimniecisko lietu kártošanu. Tā laika vēstures dokumenti liecina galvenokārt par robežu strīdiem, par zemes gabalu pirkšanu un nomu, par zemnieku iesaitīšanu dambju, tiltu un aizsardzības būvju darbos. Sevi, Olainē vēl joprojām sastopami vietvārdi atrodami 16. gs. klosterā saimnieciskajos rēķinos, kuros minētas zemnieku mājas un to saimnieki *Andreas Libet, Bartelemes Routke* – Libieši un Rutki. Daugavas kreisajā krastā klosteris izmantoja siena plavas, arī Rīgas pilsētas zirgu stalljiem pie Misas bija uzcelti siena šķūņi. Uz Rīgu un uz muižas centru veda malku un būvmateriālus, jo starp purviem, smilšu kalniem un plavām auga piepilsētas labākie meži.

16. gs. reformācijas ideju pārņemtajā Rīgā luterticības uzvaras rezultātā klosteri likvidēja. Zviedru karalis Gustavs II Ādolfs zemi abpus Daugavai ar visām salām, plavām, mežiem un zemnieku sētām uzdāvināja Rīgas monētu kaltuves meistaram Martinam Vulfam. Pēc meistara nāves pilsētai izdevās šo zemi atgūt.

SKADIŅU CIEMS. PIRMĀS KOKA BAZNĪCAS. 17. GADSIMTS

2. attēls. Švengelna kartes fragments ar Skadiņu ciemu, 1634. g.

1636. gadā Rīgas rāte no Martina Vulfa mantiniekim atpirka septiņus pagastus, tostarp arī māju puduri pie lecavas upes pietekas Misas labā krasta pietekas Olaines, kuru tolaik dēvēja par Skadiņu ciemu. Netālu no baznīcas mājas ar šādu nosaukumu pastāv vēl šodien. 1634. gadā zīmētajā Švengelna kartē, kas atrodas Zviedrijas Valsts arhīvā, redzama Daugava, zem Rīgas torņiem – mājas *Kenger acker*, kuru vārds saglabāts Ķengaraga nosaukumā, zem tām – *Jungfernho*f, Jumpravmuiža, kurās Pārdaugavas teritorijā šajā laikā ietilpa Olaine. Ceļš no Rīgas uz Jelgavu (*Mitav*) ved gar *Liflender* māju, Līflenderi vēlāk tika uzdāvināti Rīgas pasta priekšniekam Bekeram un ieguva Pastmeistarmuižas vārdu, bet vēl jaunākos laikos te iekārtoja Baložkrogu. Tālāk uz Jelgavas pusē iezīmētas mājas *Graban*

un *Skading*. “Grābanu” vairs nav, nosaukums Grābēni sa-glabājies tikai kā zemes īpašuma apzīmējums. Skadiņi bijuši vai nu ciema bagātākā māja vai tās novietojums bija parocīgs, vai arī īpaši cienīts kāds no saimniekiem, jo šis nosaukums vairākus gadus desmitus kalpoja kā pagasta un vēlāk uzceltās koka baznīcas un draudzes apzīmējums. Arī Misas pietekai Olainei vēl nav pierakstīts vārds, tā vietā saklausīts latviskais “strauts” – *Straude fluvius*. Lielceļa malā vēl iezīmētas Ābolu mājas *Abell* un Penīkas – *Pene*. Šaipus Misai (*Mis fluvius*) kļūdaini ierakstīts māju vārds “*Linte*”, kā zināms, Lintes joprojām atrodas otrpus Misai Pēterniekos.¹

Zinot, ka Olaine saukta par Skadiņiem, arī vēlāk zīmētajās kartēs, piemēram, 1642. gadā Amsterdamā izdotajā Johana Jansona Livonijas kartē, starp Rīgu un Jelgavu atrodams *Schading* ciems.²

Šis nosaukums maldinājis vairākus vēsturniekus, kuri pieņēma, ka tajā laikā baznīca vēl nebija uzcelta un dievkalpojumi noturēti Skadiņu majās.

17. gs. bija izveidoti trīs patrimoniālo rentes muižu iecirkņi: Salas muiža (starp Lielupi un Babītes ezeru), Piņķu muiža un, apvienojot Blūmendāles un Godeļu muižu – Mazjumpravmuiža, kuras sastāvā palika arī Olaine.

Tikai pēc Mārtiņa Lutera ideju uzvaras un pēc Vidzemes nonākšanas Zviedrijas pārvaldījumā par valstiski svarīgu uzdevumu izvirzīja prasību ikkatrā lauku sētā ieviest kristietības estētiku un ceremonijas.

1630. gada Vidzemes superintendenta Hermaņa Samsona ziņojumā zviedru karalim Gustavam II Ādol-fam teikts: “Kad es 1622. gadā kļuvu superintendents, Vidzemē atradu ne vairāk kā septiņus mācītājus, no kuriem divi tai pašā gadā nomira; tagad (1630. g.) esmu

iecēlis 40 mācītājus, un kad vēl 2 vakantos pastorātos ielikšu mācītājus, tad nezinu, kas vēl vairāk būtu darāms.” Šo 46 draudžu sarakstā Olaine vēl nav minēta.³

Katlakalna-Olaines draudze dibināta 17. gs. 1. pusē. Mācītāji dzīvoja Katlakalnā, uz Olaini viņi atbrauca tikai noturēt dievkalpojumus, kristīt, laulāt un izvadīt mirušos. Steidzamos gadījumos un kara laikā to darīja kesteris, vēlāk arī baznīcas skolas skolotājs. Zviedrijas kārliene Kristīne izdeva rīkojumu, lai katrai baznīcai būtu kesteris, kurš mācītu katķismu un baznīcas dziesmas. Zviedru laikos izdotie baznīcu noteikumi bija spēkā līdz 1832. gadam, kad iznāca jaunais likums, kopīgs visiem cariskās Krievijas gubernu luterticīgajiem.

1694. gadā Katlakalna-Olaines draudzi sadalīja pagastos, tie bija: Olaines un Plakaņu pagasti, Liku, Godeļu, Akmenessalas, Rummeļu, Ķengaraga un Katlakalna pagasti.

Pirmā baznīca

Pirmā, t.s. *Schaddings Paggast* koka baznīca atradās vienā no novada gleznainākajām vietām – uzkalniņā Olaines upītes ielokā, tagadējās kapsētas vietā.

Tās pastāvēšanas laiks bija īss. Ir tikai divas netiešas liecības par šo ēku un tās atrašanās vietu: Olaines mežzinis Ernsts Frīdrihs Dolle kādā ziņojumā 1695. gadā rakstīja, ka viņš draudzes skolas celtniecībai izsniedzis 15 baļķus, jo vecās baznīcas baļķi izrādījušies celtniecībai nederīgi; 1747. gadā, atbildot uz revidēntu jautājumu, kur tiek glabāti mirušie, Johans Geške ziņoja: “Murušos glabā galvenokārt pie baznīcas, bet bez tam ir vēl vecās baznīcas pagalms, kur kā vecos laikos daudzi turpina aprakt tuviniekus.”

3. attēls. E. Tolkss. Rīgas – Jelgavas ceļa kartes fragments
ar Olaines otrās koka baznīcas zīmējumu, 1695. g.

Otrā baznīca

Nākošais dievnamis celts jau Olaines upītes šajā pusē, netālu no tagadējās mūra baznīcas. Tai bija draudzes telpa un zemāka altāra piebūve, mūrēti pamati, koka un ķieģeļu pildrežģa sienas, kārniņu jumts un Rīgas meistaru gatavota iekārta. Kādā 17. gs. kartē redzams šīs baznīcas attēls. 1695. gada 22. oktobrī Rīgas rātes mērnieks Eberhards Tolkss iesniedza lietošanai vairākus metrus garu papīra loksni, uz kurus ir uzzīmēts Rīgas – Jelgavas lielceļš no Mīles kalna kroga Pārdaugavā līdz Misas upei – Kurzemes hercogistes robežai ar norādēm, kurām zemnieku saimniecībām kurš ceļa gabals jāuztur kārtībā.⁴

Ceļš šķērso Olaines pagastu visā tā garumā, ceļa tuvumā iezīmētas ēkas, tai skaitā baznīca. Tā ir unikāla liecība, kas precizē nenoteiktās rakstiskās ziņas par baznīcas atrāšanās vietu un sniedz nosacītu priekšstatu par tās izskatu. Baznīcai bija draudzes telpa un zemāka altāra piebūve, tornis bija uztupināts tieši uz ēkas virs ieejas. Līdz mūsdienām Vidzemē nav saglabājusies neviens 17. gs. zviedru laikos celta koka baznīca, jo tās daudzajos karos nopostīja. Olaines koka baznīciņai bija cits liktenis – to vienmēr atjaunoja un salaboja, līdz 18. gs. vidū ēku nolēma nojaukt un tās vietā uzcelt mūra baznīcu.

Olaines draudze un baznīca

1638. – 1749. g.

No 1638. – 1749. g., vairāk nekā simts gadu garumā, Rīgas rātes iecelti inspektori regulāri veica patrimoniālā apgabala baznīcu revīzijas, izdeva rīkojumus par remon tiem, pārbūvēm, inventāru un lika mācītājam ziņot, kā draudzes locekļi pilda savus pienākumus. Tajos atroda ma informācija par Olaines veco koka baznīcu un draudzes dzīvi šajā laika periodā. Revīziju protokolus ir ap strādājis un daļēji publicējis A. Bulmerings, A. Buholcs un K. Brežgis.⁵ Pilnīgāku ainu sniedz protokolu oriģināli Latvijas Valsts vēstures arhīva Rīgas rātes Ekonomiskās ekspedīcijas fonda daudzsējumu lietās.⁶

Viens no vecākajiem vizitācijas protokoliem rakstīts 1642. gada maijā. Rīgas rātskungs, ekonomis Jakobs Kerstens, apmeklēja Skadiņu ciemu un pierakstīja visus trūkumus un bojājumus: baznīcai divi apakšējie baļķi ir pavism sa puvuši, to vietā jāliek divus citus, ozolkoka baļķus. Muižas pārvaldniekam Niklāsam Drēgem uzdeva pilsētā sameklēt labu namdarī, lai baznīca atkal atgūtu labo izskatu.

1662. gada 10. februārī Jumpravmuižas sekretārs Pauls Rigemanis pierakstīja mācītāja Petera Šāla atbil des uz revidēntu – birgermeistarū un zemes soģu Johanna fon Fligela un Mihaela fon Tifenbroka uzdotajiem jautājumiem par Olaines draudzi un baznīcu. Mācītājs stāstīja, ka ļaudis dievkalpojumu laikā esot ļoti miegāni. Zemnieks Everts Bajārs neesot laulājies baznīcā. Baudes dēls Bērends un Ķīkuļa brāļadēls mācītāja dar bības laikā vēl ne reizi neesot bijuši pie dievgalda, tāpat Ansis Baude, Gilde, Pēteris Ābele, Ķīkuļu Hermanis un Everts Bajārs. Pie dievgalda nav bijuši arī Everts Lazda no Plakanciema, pie tam viņš neprotot lūgšanas. Simons

Vilks lūgšanas prot, bet nav bijis pie dievgalda. Nolēma, ka tos zemniekus, viņu sievas un bērnus, kas nav kārtīgi gājuši baznīcā un nav bijuši pie dievgalda, pēdējā gaitā izvadīs nevis mācītājs, bet ķesteris.

Mācītājam jautāja:

– vai viņam ir baznīcas lāde. Jā, un baznīcas lādes atslēga glabājas pie Skadiņa, tagad tā esot nodota soģim. Soģis Mihaels fon Tifenbroks sacīja, ka atslēgu nav pat redzējis. Nolēma, ka vienai atslēgai jābūt pie mācītāja, otrai – pie muižas pārvaldnieka Henriha Geigera. Katru gadu Lieieldienās un Miķelos, abiem klātesot, lādi jāatver, jāpārskaita nauda un jāiedod soģim tik, cik nepieciešams sveču un baznīcas vīna iegādei.

– Vai baznīcīai ir kāds inventārs? Mācītājs nav no tā neko atradis.

– Vai pie baznīcas ir kapsēta? Tā ir baznīcas pagalmā, bet pagalms nav apjozts ar sētu. Nolēma, ka zemniekiem visiem kopā sēta ir jāuztaisa.

– Vai pie baznīcas ir krogi? Nav neviens kroga, no kura baznīcīai būtu kāds labums. No ķestera darinātā alus baznīcīai nekādu ienākumu nav.

– Cik bieži notiek dievkalpojumi? Katru svētdienu.

– Vai muižas pārvaldnieks katru rītu un katru vakaru kopā ar strādniekiem pēc tam, kad ir nomazgātas rokas, skaita lūgšanas? Tas nekur netiek praktizēts. Taču klātesošie kungi pārvaldniekam nopietni iesacīja roku mazgāšanu un lūgšanu skaitīšanu ieviest.

– Vai mācītājs ir apmierināts ar ķesteri? Mācītājs sūdzējās, ka ķesteris Hermanis Sētmanis neizturas pret zemniekiem draudzīgi, bet gan nepārtraukti ar viņiem strīdas. Viņš baznīcu netur spodru un nemāca bērniem lasīt. ķesteris gan apgalvoja, ka netic, ka kāds par viņu

būtu sūdzējies. Viņš esot čakls un, kad mācītāja nav, viņš pats zemniekiem noturot lūgšanu stundu ar dziedāšanu. Tas, ka baznīca netiek tīrīta, ir Skadiņa vaina, jo viņš atslēgu turot pie sevis. Ja ķesterim atlaistu nodevu parādu, viņš būtu ar mieru mācīt bērnus. Nolēma, ka ķestera uzdevums ir čakli palīdzēt mācītājam, būt laipnam pret tuvāko, mācīt zemnieku bērniem lasīt. Par to viņam atlaida $\frac{1}{4}$ daļu no nodevu graudu parāda.

Mācītājs zemniekus apmeklēja vienu reizi gadā. Spreķi notika latviešu un vācu valodā un ilga vienu stundu.

Pa šo laiku baznīcas ēka ir labota, bet vēl nav apmūrēta. Tai trūkst kanceles, vajadzīgi divi altāra svečturi, kā arī galdauti. Abu birgermeistaru kundzes apņēmās galda segas sagādāt, šis priekšlikums tika ar pateicību pieņemts. Birgermeistars Melhiors Dvēls ziņoja, ka viņš kā bijušais zemes soģis varējis Olaines baznīcai tikai vienu pusī ar akmeniem aplikt, otru – ar dēļiem, jo akmeņu pietrūcis.

1666. gadā H. Hilboltam samaksāti 135 dālderi par dakstiņiem Olaines baznīcas jumta segumam.⁷

1669. gada augustā konstatēts, ka baznīca nonākusi sabrukuma stāvoklī, ap kapulauku joprojām nav sētas. Arī ar bērnu skološanu nav veicies. Piekodinot, ka nauju no baznīcas lādes drīkst izmantot tikai baznīcas vajadzībām, sešus dālderus gadā atvēlēja ķestera algai. Mācītājam Peteram Štālam uzdeva sameklēt vienu krietnu vīru skolotāja amatam.

Jau pēc trim gadiem notika nākošā pārbaude. Tajā atzīmēts, ka ēka ir labā stāvoklī, tikai trūkst solu un nav altāra barjeras.

Lai palielinātu baznīcas ienākumus, nolēma pieprasīt maksu par apbedišanu – ja aizgājējs apbedīts baznīcā,

par to jāmaksā vienu dālderi, par vietu baznīcas pagalmā – $\frac{1}{4}$ dāldera.

- Sprediķi jāturi ne ilgāk kā vienu stundu.
- Draudzes vecākos jāievēlē uz diviem gadiem.
- Ķesterim uzdots pie baznīcas iekārtot vienu dzīvokli mācītājam, jo plūdu laikā ir grūti tikt pāri Daugavai. Jāpiezīmē, ka par 1672. gadā pirmo reizi pieminētā dzīvokļa nepieciešamību sprieda arī turpmākajos gados, bet to iekārtoja tikai ap 1700. gadu jaunuzceltajā draudzes skolotāja mājā.
- Aukstā laikā mācītājam sprediķi jāsaīsina, lai nesadusmotu draudzi, bet ceremonijas gan saisināt nevajadzētu.
- Draudzes priekšniekam piešķirama apbedījuma vieta baznīcā par brīvu.

Pēc diviem gadiem atklāts, ka zemnieki, lai ietaupītu par kapa vietu ķestera pieprasītās 10 markas, apglabāja savus tuviniekus pie mājām. Mācītājs pieprasīja, lai mirušie tiktu pienācīgi izvadīti un apglabāti pie baznīcas ar tam pienākošos ceremoniju. Viņš arī sūdzējās, ka par kristīšanu un mirušo izvadīšanu saņemot ļoti maz naudas, un ar piešķirto algu 200 dālderiem gadā neverot iztikt.

1680. gadā baznīcai atkal bija nepieciešams remonts, pēc revidēntu domām tā bija sabrukuma stāvoklī. Zemnieki saveda mežniecības izsniegtos baļķus.

Tika nolemts, ka jāpiebūvē jaunu altārdaļu un jāsakārto pagalmu, taču pēc diviem gadiem stāvoklis bija kļuvis vēl dramatiskāks – baznīca joprojām bija sabrukuma stāvoklī.

1685. gadā ēku apskatīja Rīgas būvmeistars Ruperts Bindenšū. 1686. gadā Konrāds Daniels, skārdnieks no Rīgas, apsita ar skārdu baznīcas torni.

1688. gada 19. martā mācītājs Peters Štāls Rīgas rātes revidēntiem parādija Olaines baznīcu un ziņoja:

– jau daudzus gadus viņš lūdzis to remontēt un ti-kai tad, ja ēku salabotu un nokrāsotu, tā vēl kādu laiku varētu kalpot.

– Olainieši un Kurzemes puses zemnieki neizņem no Rīgas tiesas laulību noslēgšanai vajadzīgās dzimša-nas apliecības, jo negrib par tām maksāt. Tādēļ viņi brauc laulāties uz Kurzemi.

Revidenti nolēma:

– par apbedišanu pie baznīcas par pieaugušā kap-a-vietu ņemt $\frac{1}{2}$ dāldera, par bērna – $\frac{1}{4}$ dāldera, no kur-zemniekiem iekasēt dubultu maksu.

– Nabadzīgajiem dievlūdzējiem jāizsniedz par brī-vu dievkalpojumā nepieciešamās grāmatas.

– Mācītājam jāsaīsina sprediķi, lai būtu laiks pārbau-dīt dievlūdzēju zināšanas katehismā.

– Zemniekiem jāierodas baznīcā no Lieldienām līdz Miķeļiem plkst. 7-os no rīta, no Miķeļiem līdz Lieldie-nām – plkst. 9-os.

– Vai mācītājam ir baznīcas grāmata, kurā ir ierak-stīti kristītie, laulātie un mirušie? Mācītājs nevienu baz-nīcas grāmatu nav atradis. Sogis uzdeva sekretāra kun-gam likt vienu grāmatu iesiet un mācītāja kungam no-gādāt. Tas tika izdarīts tikai pēc gandrīz 30 gadiem.

Nolēma:

– jaundzimušos jākristī astoņu dienu vecumā, pie tam krustvecāku skaitam nevajadzētu būt lielākam kā 5 līdz 7.

– Tiem, kas nenāk uz dievkalpojumiem nosaciņa sodu: pieaugušajiem četras ēras, bērniem divas ēras. Zemnieki lūdza par piedališanos baznīcas remonta dar-bos un par sētas būvi ap baznīcas pagalmu, samazināt maksu par kapa vietu. Nolēma: par pieauguša cilvēka kapavietu ņemt 15 grašus, par bērna – 9 grašus. Draudzi

šajā laikā veidoja 35 zemnieku sētu iemītnieki Olaines vakā (pagastā) un 10 sētas Plakanciemā.

– Tā kā zemnieks Klebers cītigi pilda baznīcas uzdevumus – brauc uz pilsētu un gādā vīnu un oblātas, viņš lūdza atlaist daļu no klaušu parāda muižai. Nolēma, ka, tā kā daļu no viņa zemes izmanto skolotājs, viņš arī parādu apmaksās.

Tā paša gada 17. septembrī mācītājs ziņoja, ka viņa draudzēs tikai Olaines baznīca ar kapsētu ir apjosta ar sētu, taču žogs esot jau pa pusei sabrucis. Iet runa, ka joprojām jāuzrauga zemniekus, lai viņi neglabātu tuviniekus pašu izraudzītās vietās, bet samaksātu baznīcai un glabātu mirušos tikai baznīcu kapsētās. Vēl mācītājam jautāts, vai ir tādi, kas nenāk pie dievgalda, un viņš atbildēja: Olainē Hermaņa Ķikuļa kalps Mārtiņš un iebūvieša meita Anna, Jura Stūriņa kalps Ansis un iebūvietis Jēkabs, Bērends, viens audējs no mazā Šulca kroga, Jāņa Peniķa vecais iebūvietis Mārtiņš, Niklāsa Rutkes iebūvietis Tenis, Klāsa Pulpes iebūvietis Andress un vēl viens vārdā Ansis un viņa māte Margrieta un viņu lielā meita Babe, mežsarga Aleksandra iebūvietis Villums un Spriča Stariņa vecais iebūvietis Lorets. Plakanciemā: Klāsa Lazdes iebūvietis Andress, viņa kalps Villums un kalpone Made, Jāņa Ziemeļa tēvs Jēkabs un brālis Pāvels, Tīsa Šķukas artaitnes meita Gerda un iebūvietis Filips un Villuma Vellerāja sievas brāļa dēls Heinrihs. Esot arī daži veci cilvēki, kas dievgaldu nav ne reizi pieņēmuši.⁸

Jauns altāris un kancele

L. Bordeviks un B. Barendiks

1689. gadā baznīca ieguva jaunu altāri, kuru izgatavoja Lenarts Bordeviks, par to saņemot 10 alberta

dālderus. Par šo galddnieku zināms, ka viņš 1663. gadā bija ieguvis Rīgas pilsoņa tiesības un drīz pēc tam uztaisija altāri Katlakalna baznīcai. 1679. gadā viņš saņēma godpilnu pasūtījumu – izgatavot pēc Rīgas būvmeista, Pēterbaznīcas torņa cēlāja, Ruperta Bindenšū projekta šai baznīcai rātskungu solu. Tam sekoja pasūtījums uztaisīt altārus Olaines un 1692. gadā – Piņķu muižas Annas baznīcai. Galddnieks miris 1693. gadā.⁹

Otrs savā laikā ievērojams Rīgas galddnieks bija Bērends Barendiks. 1689. gadā viņš izgatavoja Olaines baznīcas kanceli, par to saņemot līdzīgu atalgojumu – 10 alberta dālderus.¹⁰

Pamatu un jumta remonts

H. Heinikens

1694. gada vasarā Olainē ieradās Rīgas pilsētas mūrniekmeistars Heinrihs Heinikens, lai vadītu ēkas pamatu atjaunošanu un jumta labošanu. Šis meistars, dzimis Plēnē Holšteinā, 1671. gadā, 31 gada vecumā, bija ieradies Rīgā no Hamburgas, jo bija salīgts veikt Sv. Pētera baznīcas torņa mūra darbus. 1673. gadā viņu iecēla par pilsētas mūrniekmeistaru ar atalgojumu 100 dālderi gadā. 1679. – 1690. g. viņš vadīja Limbažu baznīcas celtniecību, bet 1680. gadā – Rīgas rātsnama būvi.¹¹

1694. gada 31. jūlijā mācītājs Andreass Švarcs ziņoja Rīgas patrimonialā apgabala inspektoram Johanam fon Reiternam, ka viņš, paklausot rātes rīkojumam, uzdeviš norīkot par palīgiem baznīcas remontdarbos dažus zemniekus. Taču zemnieki līdz pēdējam bērnam esot aizņemti siena plāvās un labības laukos, tādēļ vajadzētu dažus strādniekus par maksu salīgt pilsētā. Līdz 17. septembrim baznīca bija pilnīgi salabota un atguvusi labu

izskatu. Vēl tikai vajadzēja sakārtot altāri, kuram bija pavisam veca pamatne. Arī kancele bija kļuvusi tik nedroša, ka to vajadzēja salabot. Un, visbeidzot, mācītājam bija vajadzīga pie baznīcas piebūvēta sakristeja.

1697. gadā krāsotājs Jirgens Vihmanis no Rīgas apņēmās baznīcu izkrāsot.¹²

Šo baznīcu nojauca 1749. gada 28. jūlijā, jo tā paša gada 5. augustā tika iesvētīts jaunās, tagadējās mūra baznīcas pamatakmens.

Pirmā Katlakalna-Olaines baznīcas grāmata

Katlakalna un Olaines draudzes vecākās baznīcas grāmatas ir seši sējumi, kuros atrodamas ziņas par kristītajiem, iesvētītajiem, laulātajiem, mirušajiem un pie dievgalda pieņemtajiem pagasta iedzīvotājiem laikā no 1693. – 1834. gadam. Četras no tām glabājas Valsts vēstures arhīvā, divas atrodas draudzes īpašumā.

Brīnumainā kārtā cauri gadsimtiem ir saglabājusies pirmā Katlakalna-Olaines baznīcas grāmata.¹³ Tajā ierakstīti laikā no 1693. – 1821. g. kristītie, laulātie, mirušie un pie dievgalda aicinātie Katlakalna un Olaines iedzīvotāji. Pirmā, ar mācītāju Andreasa Švarca roku ierakstītā ziņa liecina, ka 1693. gada 1. martā Ķekavas Riņķu saimnieka Melherta un viņa sievas Annas ģimenē piedzimušas dvīnītes, kuras nokristītas par Annu un Eņģeli. Nākošais bērniņš piedzīmis Olainē Vēžu krogā (*Krebsen Krug*) audēja Anša ģimenē un nosaukts par Jāni. Reizē ar viņu baznīcā kristīta kurzemnieka Jēkaba Daka meitiņa Anna. Baznīcas grāmatas ir nenovērtējams avots gan novada, gan katras olainieša dzimtas vēstures pētniekam.

Par olainiešu apbedīšanas noteikumiem liecina kopš 1695. gada veiktie ieraksti. Mirušos glabāja baznīcā, ar

sētu apjootā baznīcas pagalmā un arī aiz sētas. Kā pirmsais minēts 13. janvārī pie baznīcas apglabātais Vēža kroga kalēja Miķeļa dēliņš, 27. janvārī apbedīts Jāņa Rutka iebūvieša Jāņa 16 gadus vecais dēls, kuru nositis mežā krītošs koks. Tai pašā dienā ierakstīts, ka baznīcā apglabāta skolotāja Kolkmaņa meitiņa Anna. Baznīcā guldīta arī mežsarga Aleksandra Makovska meita un draudzes vecākā Mārtiņa Skadiņa sieva, kura bija sasniegusi 69 gadu vecumu. 6. decembrī ārpus baznīcas sētas apglabāta Jukuma Dreimaņa sieva, pašnāvniece. 1698. gadā pagastā plosijsies kāda sērga, jo daudzās ģimenēs vienlaicīgi miruši mazie bērni. Tajā pašā gadā apglabāta Ede Lipste, kura bija sasniegusi 110 gadu vecumu.

1698. gadā Blūmendāles muižas rentnieks izsniedza 12 E. Glika latviešu valodā tulkotās Bībeles, trīs no tām Olainē saņēma Mārtiņš Skadiņš, Jēkabs Stariņš un Kristaps Dimze. Kā zināms, Ernsts Gliks Bībeles tulkošanu uzsāka 1680. gadā. To uzsāka publicēt pa daļām. Visa monumentalā darba izdošana tika pilnīgi pabeigta 1694. gadā. Pēc Zviedrijas karalja rīkojuma sesto daļu no nondrukātajām 1500 grāmatām bija bez maksas jāizdala zviedru Vidzemes baznīcās.

1699. gada 15. augustā mācītājs Antons Gildenštets ar prieku inspektoriem rādīja iegādātos divus sudrabu Svētā vakarēdienai kausus ar oblātu šķīvišiem, lielākais no tiem bija izgatavots no vecā 20 lotes smagā kausa, mazāko baznīcāi uzdāvināja asesora Rihtenhelda atraitne, tādēļ nolēma, ka uz tā jāiegravē viņas vārds.

Uz jautājumu, vai pie baznīcas ir krogs, mācītājs atbildēja, ka Olainē krogu ir gandrīz tik pat daudz kā zemnieku sētu.

Tika nolemts, ka mirušos izvadīt var arī skolotājs.

Vagars Juris Cukurs ziņoja, ka viņš gribējis vest uz dievārdu pārklaūšināšanu Mārtiņu Deģi, bet tas viņam draudējis ar nazi. Par to nākošajā svētdienā Deģi ieslēdza kakla dzelzī pie baznīcas kauna staba. Ir ziņas, ka kauna stabs Olainē pastāvējis vēl 1802. gadā, tikai tam vairs nebija dzelzs kakla riņķis.¹⁴

Ziemeļu kara gadi

18. gadsimtu ievadīja postošā Ziemeļu kara gadi un tiem sekojošā mēra epidēmija. Jau kara sākumā, 1702. gada pavasarī, Jumpravmuižā iesvētītais mācītājs Statijs Grīnvalds mantojumā saņēma nopostītu Katlakalna baznīcu un, pateicoties Olaines skolotāja Kolkmaņa pūlēm, izglābtu, darbojošos Olaines baznīcu. Par tā laika notikumiem liecina skolotāja rūpīgie ieņēmumu un izdevumu pieraksti un viņa lūgums Rīgas rātei izmaksāt aizkavēto algu.

Kara laikā ieraksti baznīcas grāmatā kļuva arvien retāki. Gadsimta sākumā mācītājs formālo ziņu par Andreja Baudes nāvi papildinājis ar paskaidrojumu, ka tas, bīdamies no sievas, noslīcinājies. Kāds bija šo baiļu iemesls, to uzzināt mums nav lemts. No 1703. – 1710. gadam nav uzrakstīta ne rindiņa. 1710. gadā minēts, ka apglabāts kazaku nogalinātais 66 gadus vecais Ērmanis Kilpe, jūnijā tik daudzi gājuši bojā apšaudes laikā, ka viņu vārdus nav bijis iespējams pierakstīt. 1718. un 1719. gadā atrodami tikai pa vienam ierakstam.

Pēc 1721. gadā Nīštatē noslēgtā miera līguma novāda saimnieciskā dzīve lēni atdzima. Tukšajās zemnieku sētās ienāca jauni iemītnieki un sāka saukties veco māju vārdos. Daudzas olainiešu dzimtas bija izmirušas, tagad tās sāka veidoties no jauna. Ja pirms Ziemeļu kara

katru gadu Katlakalna – Olaines draudzē piedzima ap pusotra simta bērnu, tad 1720 gados (par iepriekšējiem diviem gadu desmitiem ziņu tikpat kā nav) to skaits bija tikai ap 20. Bija izdzīvojuši plakanciemieši – Ziemeļu, Auskāju, Lazdu, Šķuku un Vellarāju māju iemītnieki, kurus mežs nosargāja no briesmīgās sērgas. Visātrāk atjaunojās abu lielo krogu – Šulca kroga un Vēžu kroga iemītnieku skaits. Bieži tika kristīti līdz šim nepazīstamu vecāku mazuļi un ārlaulībā dzimuši bērni. Daudzi bērniņi nodzīvoja īsu laika sprīdi, jo 1724. gadā Olainē plosījās bakas, 1925. gadā – masalas.

Baznīcas grāmatā plašāks apraksts veltīts Olaines mežziņa Ernsta Fridriha Štēna bēru ceremonijai, viņš nomira 52 gadu vecumā 1722. gada 27. martā un svinīgi, lielākam ļaužu skaitam klātesot, tika guldis baznīcā.

Otrajā baznīcas grāmatā aptverts laikaposms no 1746. līdz 1787. gadam.

Grāmatā ierakstīti šajā laikā kristītie, laulātie, mirušie iedzīvotāji, kā arī mācītājs Matiass Holsts, pārņemot draudi, grāmatas pirmajās lapās fiksējis baznīcas inventāru un sniedzis vēsturisko informāciju par jaunās Olaines akmens mūra baznīcas pamatakmens likšanas ceremoniju un par jaunās baznīcas skolas ēkas celtniecību.

Sākotnējais Olaines baznīcas inventārs nav saglabājies, vienīgā liecība par to ir fragmentāras ziņas vizitāciju protokolos un divi saraksti: 1747. gadā notika baznīcas mantu inventarizācija un tajā tapušais saraksts 1749. gadā vēlreiz pārrakstīts jaunās baznīcas grāmatas pirmajās lappusēs.

No tā mēs uzzinām, ka sakristejā neaizslēgtā lādē glābājies alvas kauss un patēna, divi altāra alvas svečturi, balta altāra sega, altāra sega no sarkana vilnas auduma,

zaļa atlasa kausa sedziņa, balta kausa sedziņa, divi upur-trauki, misiņa kristāmbļoda, melns līķauts, divi šķirsti un divi zārku paliktņi, latviešu Bībele, latviešu dziesmu grāmata, misiņa zvans, kā arī Šulca kroga krodzinieka dāvinātā sega mirušo pārsegšanai. Atliek secināt, ka jau Ziemeļu kara gados abi pirmie sudraba Sv. vakarēdienas kausi un patēnas gājuši bojā.

18. gadsimtā iesākta arī trešā baznīcas grāmata, kurā atrodami ieraksti par laiku no 1788. – 1828. gadam. Bez parastajām baznīcas ziņām 19. gs. sākumā mācītājs K. Loitners un I. Krēgers ierakstījuši dažas piezīmes par notikumiem draudzes dzīvē.

MŪRA BAZNĪCAS CELTNIECĪBA. 18. GADSIMTS

1747. gada 9. martā, atbildot uz izbraukuma komisijas jautājumiem, mācītājs Johans Geše ziņoja, ka koka baznīca nonākusi ļoti sliktā stāvoklī. Lai gan jumts ir vesels, sienas, īpaši pie lielajām durvīm, bija kļuvušas tik nedrošas, ka pie stiprāka vēja celtne varēja sagāzties. Dažās vietās bija jāpielabo arī baznīcas sēta.

Pēc diviem gadiem sākās jauns posms Olaines baznīcas vēsturē. 1749. gada 28. jūlijā nojauca veco koka baznīcu. 5. augustā agri no rīta baznīcas uzkalniņā iera dās Rīgas rātes ierēdņi, baznīcas patroni: zemes soģis Georgs Gotfrīds fon Brokhauzens, Jumpravmužas pārvaldnieks, Lielās ģildes eltermanis Matiass Ulrihs Poor tens, vairāki Mazās ģildes eltermaņi un pagasta ļaudis. Viņiem klātesot, tika ielikts jaunās mūra baznīcas pamatakmens (Holsts baznīcas grāmatā kļūdaini min 25. augustu). Ir saglabājies šī notikuma apraksts: mācītājs, draudzes sirsniņi sagaidīts, iesvētīja jaunbūves vietu. Izskanot klātesošo dziedātai dziesmai “Ak svētā trīsvie nība”, Brokhauzens iemūrēja pirmo pamatakmeni un, atbilstoši ceremonijai, piesita pie tā ar ķelli trīs reizes. Tad mācītājs teica svinīgu runu, kurā jo īpaši pateicās Rīgas rātes gādībai par Olaines baznīcu un par skolas bērniem, kā arī pilsētas kases kolēģijai, kas atvēlēja līdzekļus baznīcas celtniecībai. Runas noslēgumā viņš teica milestības pilnas vārsmas par godu Dievam. Baznīcu cēla Rīgas mūrnieku cunftes meistara Joahima Heinriha Giterboka brigāde pēc viņa zīmētā projekta.

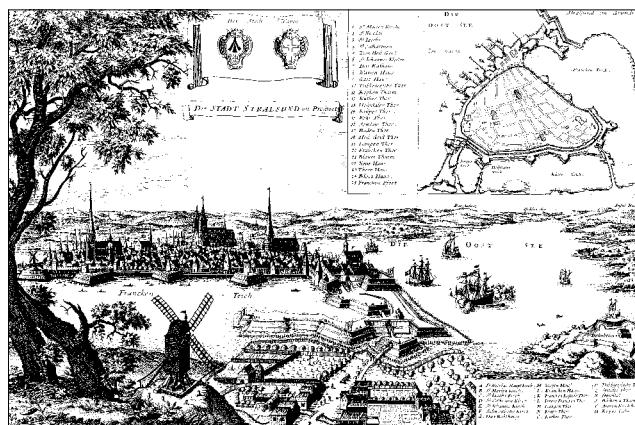

Mūrniekmeistars

Joahims Heinrihs Giterboks

Joahims Heinrihs Giterboks (*Güterbock*, arī *Yterbock*, *Jütterbock*) dzimis Vācijā, Meklenburgas-Pomerānijas zemes senā Hanzas savienības ostas pilsētā Štrālzundē. 1730. gadā viņš bija pieņemts Rīgas mūrniekmeistara Kristofa Meinerta brigādē, kura Maskavā būvēja Krievijas ķeizarienes, bijušās Kurzemes hercogienes, Annas Joanovnas Annenhofas pili. 1737. gada 21. aprīlī viņš iemaksāja valsts kasē $13 \frac{1}{2}$ dālderus un 22. aprīlī: "Joahims Hinrihs Giterboks, mūrnieks, dzimis Štrālzundē, pēc tam, kad ir iesniedzis savu dzimšanas apliecību un noklausījies parastos bridinājumus, tika uzņemts par šīs pilsētas pilsoni"¹⁵.

Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja sudrablietu kolekcijā atrodas Rīgas mūrnieku cunftes zelļu kauss, kuru 1740. gadā izgatavojis Rīgas zeltkaju cunftes meistars Johans Mīrmanis. Uz kausa iegravētajā uzrakstā minēts arī "Joachim Heinrich Jüderbock, Laden Meister".¹⁶

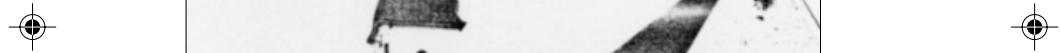
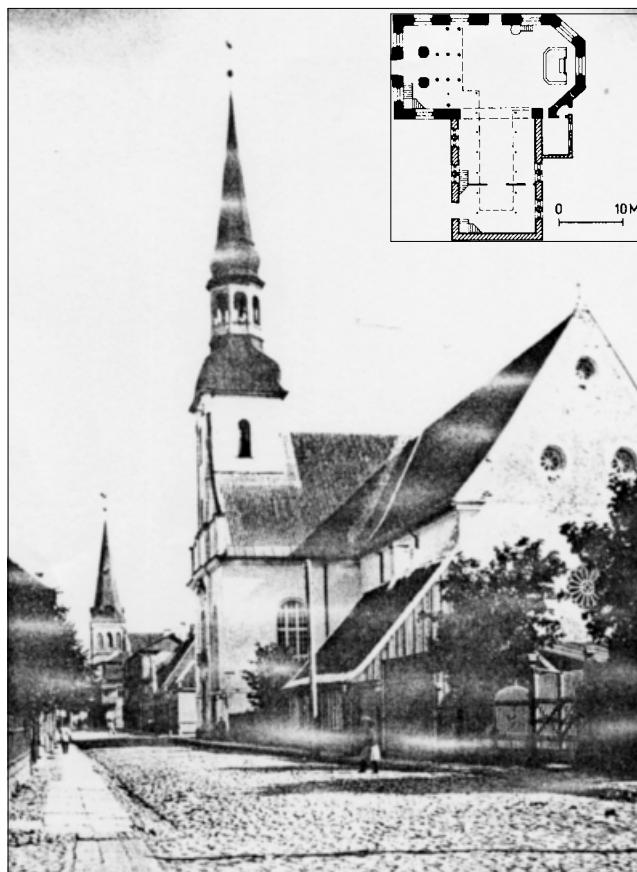

4. attēls. H. Vestfālens. Štrālzundes skats, 18. gs. sāk.

Laikā no 1740. – 1760. gadam pie viņa mācījušies un meistara titulu ieguvuši 14 mūrnieki, tai skaitā dēls Martins. 1743. gadā J.H. Giterboks nosaukts par Rīgas Sv. Jāņa baznīcas mūrniekmeistaru. Laikā no 1743. – 1747. g. pēc viņa projekta un viņa vadībā uzcēla Pērnavas Sv. Elizabetes

5. attēls. J. H. Giterboks. Pērnavas Sv. Elizabetes baznīca Igaunijā, 1744. – 1747. g. Foto 1909. g.¹⁸

baznīcu Igaunijā. Tās torna jumtu lika Rīgas Sv. Pētera baznīcas torna meistars J.H. Vilberns, 1893. – 1898. g. dienvidu pusē tai tika piebūvēts šķērsjoms.¹⁷

Pēc diviem gadiem viņam, tolaik jau mūrnieku amata cunftes eltermanim, uzticēja Olaines baznīcas būvi.

Celtniecības gaita 1749. – 1753. g. fiksēta daudzos dokumentos, tai skaitā līgumos un norēķinu kvītis. Nozīmīgākais no tiem – līdz šim nepublicēts Joahima Heinriha Giterboka zīmētais baznīcas projekts, kas pievienots viņa līgumam ar Rīgas rāti par baznīcas būvi.

Līgums par baznīcas celtniecību

Līguma teksts šķiet tik nozīmīgs, ka tā tulkojums publicēts bez saīsinājumiem:

“Zināšanai šeit nolemts, ka starp godāto pilsētas kases kolēģiju no vienas un mūrniekmeistarū Joahimu Heinrihu Giterboku no otras puses noslēgts sekojošais līgums.

1. Mūrnieks Giterboks uzņemas pēc iesniegtā projekta ar saviem zelļiem visdrīzākā laikā labi uzcelt 68 pēdas garu, 34 pēdas platu, 20 pēdas augstu, 6 pēdas zem grunts līmeņa ielaistu Olaines baznīcu. Tornis 10 pēdas kvadrātā, uzmūrēts vismaz 8 pēdas virs jumta. Nākošajā, 1750. gadā, baznīcīai jābūt uzmūrētai un pārvelvētai, lai būtu iespējams sākt likt jumtu.
2. Visus materiālus, kas varētu būt nepieciešami, kā: akmeņi, kalķis, grants, dēļi sastatnēm un spraišu stiprinājuma dzelzs enkuri, naglas, muldas, nestuves, ūdens spaiņi u.c. – godājamā kases kolēģija vēlas likt iegādāties savlaicīgi, lai to netrūktu.
3. Ja mūrniekmeistars un zelļi brauc vai jāj uz darbu ar zirgu, viņus jālaiž bez atlīdzības pāri tiltam turp un

atpakaļ, kā arī viņam un viņa zēļiem no pilsētas stāļiem jaizsniedz vienu vai divus zirgus.

4. Ja meistars baznīcas būvdarbos izmanto divus zēļus, pie viņiem paligdarbos bez atlīdzības jānorīko piecus zemniekus, pie trim zēļiem – septiņus zemniekus un pie četriem zēļiem – 10 zemniekus.
5. Par visu mūrnieka darbu jāsamaksā 750 alberta dālderus, pie tam – 100 dālderus jaizsniedz tūlīt pēc līguma parakstīšanas, kad sienas uzmūrētas līdz zemes līmenim – atkal 100 dālderus, kad ielikti logi – 100 dālderus, kad apmūrētas logu pārsedzes – 100 dālderus, kad mūris gatavs tik tālu, lai namdaris varķerties pie jumta likšanas – 100 dālderus, kad uzmūrētas velves – 100 dālderus, kad jumts no iekšas un no ārpuses ir gatavs un teicami sakopts, vēl 100 dālderus un, kad visi darbi pabeigtī un nekas vairs netrūkst, – pārējos 50 dālderus.

Lielākai ticamībai šis kontrakts sastādīts divos eksemplāros, no kuriem vienu eksemplāru godātās kases kolēģijas vārdā pašrocīgi parakstījis kases notāru vecākais Švarcs, bet otru mūrnieks Giterboks.

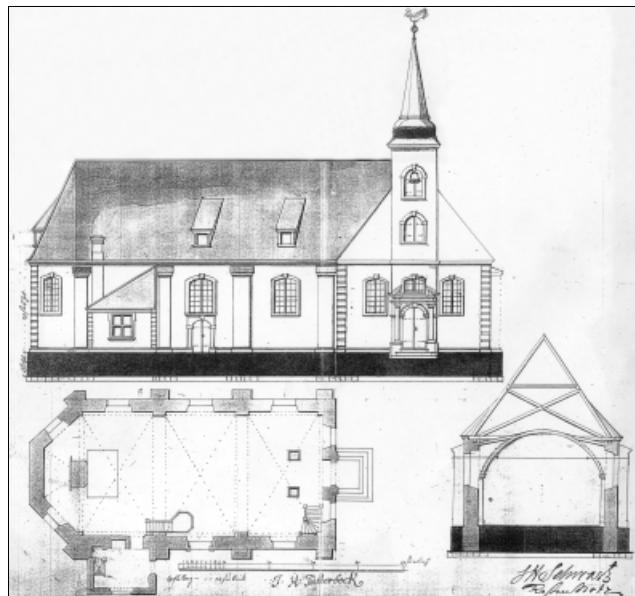
Tas noticis 1749. gada 4. septembrī Rīgā.

Johaims Hinrihs Giterboks
mūrniekmeistars.”¹⁹

Projekta zīmējumā apvienots sānu fasādes un gala fasādes skats.

Baznīcas plānā redzams, ka tā ir vienjoma celtne ar kreisā pusē piebūvētu taisnstūra sakristeju un poligonālu trīsstūrveida apsīdu. Garenfasādēs, saistīti ar kontrforsu izvietojumu, mūrēti pilastri balsta griestu velves. Projektā ir piedāvāts stūru noformējums ar dekoratīvu rustojumu,

6. attēls. J. H. Giterboks. Olaines baznīcas projekts, 1749. g.

tas nav realizēts. Altāra daļu – apsīdu, no dievlūdzēju tel-pas atdala dekoratīva loka velve. Tās gala fasādes jumtā ir iezīmēts lodziņš. Projektā paredzēts brīvi stāvošs altāris un pie ziemeļu sienas novietota kancele, taču baznīcas iekār-tas izgatavošanas laikā tika iebūvēta altārkancele. Zvana tornis, plānā kvadrāts, atrodas virs ieejas mezgla, koka kāp-nes ved uz balkonu. Logi: altāra daļā divi, vienā sānu fasā-dē divi, otrā – trīs, logiem divdalīgs dalijums. Frontālajā fasādē arī ir divi logi. Sānu fasādē zem pirmā loga līdzās sakristejai redzamas otras ieejas durvis ar vienkāršāku por-tālu, tās neizbūvēja.

1751. gadā tika pārbaudīta baznīcas celtniecības gai-ta. Olainē ieradās inspektors, pilsētas kases kolēģijas

pārstāvis un mūrniekmeistars Grūbers. Izrādījās, ka daļu no jaunajiem dēļiem, kā arī vecās baznīcas balķus, ir izsaimniekojis Skadiņš. Komisija konstatēja, ka viņš ir viens “schlechter Kerl” un savu draudzes pērmindera amatu ir slikti pildījis. Par kokmateriālu sagādi jaunbūvei atzinīgi novērtēts mežzinis Martins Kilpe. 1751. g. 1. jūnijā M. Kilpe uzrakstījis šādu kvīti: piecas dienas pie namdara par palīgiem norīkoti četri Olaines puiši, par to dienā saņemot 8 markas. Vienu nedēļu strādājuši 12 puiši, par darbu katrs no viņiem saņēmis vienu dālderi. Vīrs, kurš četras dienas bijis pie zirgiem, saņēmis 20 markas.

1753. gada 20. februārī Mārtiņš Kilpe ziņoja par saīkoto kokmateriālu izvešanas talku no Kurzemes mežiem, deviņi balķi bija paredzēti Olaines baznīcai. Tākas ļaudīm mežzinis bija iegādājies 4 muciņas alu, 30 stopus degvīna, vienu cūku un $1\frac{1}{2}$ pudu miltus maizei, par to samaksātī 9 dālderi un 30 markas.

Pēc mācītāja ieteikuma celtniecības darbos iesaistīja zemniekus Mārtiņu Kalēju un Jāni Baudu, viņi strādāja tik labi, ka izpelnījās uzslavu. Abi saimnieki ejot pie darba labprāt, jo saprotot, kāds labums no tā būs viņiem pašiem un viņu bērniem. Ja Skadiņš un Stariņš tiktu no pērminderu pienākumiem atrīvoti, tad komisija iesaka viņu vietā pieņemt šos saimniekus.

Zemnieki bija uzzinājuši, ka Katlakalnā par piedališanos būvdarbos maksā vienu dālderi, tādēļ viņi iesniedza lūgumu tās dienas, kad viņi veda jaunbūvei smiltis neieskaitīt vis klaušu darbos, bet par tām samaksāt $1\frac{1}{2}$ dālderi.²⁰

1753. gada 25. Jūlijā Rīgas superintendants Nikolaus Šulte iesvētīja jauno baznīcu, tai deva valdošās ķeizarienes Elizabetes vārdu.

Pateicoties Pieminekļu valdes iniciatīvai, mums ir sa
glabāts baznīcas attēls, fotografēts neilgi pirms tās sa
grāves 1915. gadā. Neraugoties uz apkārt izraktajām
tranšejām un saļodzījušos sētu, redzams, cik šī ēka bijusi

7. attēls. Olaines Sv. Elizabetes baznīca.
Foto 1915. g. Rundāles pils muzeja arhīvs

harmoniska, kā lauku ciematu rotāja tās barokālais si-luets un skaistā fasāde.

Salīdzinot J.H. Giterboka zīmēto projektu ar reali-zēto celtni, redzamas dažas izmaiņas. Rodas iespaids, ka tā uzbūvēta augstāka, tornis ir slaidāks, divus logus torņa daļā papildina lūka, logi ir šaurāki, tas optiski pa-augstina torņa siluetu. Kontrforsi balsta celtni visā tās augstumā, tā radot iespaidu par Vidzemes baroka laika arhitektūrai raksturīgo fasāžu skaidro, klasisko daliju-mu, stiprinājuma enkuri atsegti un izmantoti kā deko-ratīvs elements. Sašaurinātas un paaugstinātas logailas, divu jumta lodziņu vietā izbūvēts viens, taču tā forma ir sarežģītāka. Īpaši liela atšķiriba vērojama galvenās ieejas fasādes noformējumā. Diemžēl līdz šim nav iz-devies atrast dokumentus par akmeņkali, kuram pasū-tīta portāla izgatavošana. Saglabājot projektā piedāvāto shēmu, fasāde realizēta interesantāka: pilastru balstītās dzegas pārrāvuma vietā nav vis lodziņš, bet cilnis – skulpturāla trīsfigūru kompozīcija. Attēlā redzama pie-būve, kas Giterboka plānā nav atzīmēta.

1842. gadā tika veikta Olaines pagasta sabiedrisko ēku apsekošana un novērtēšana naudas izteiksmē. Pa-teicoties tam, mūsu rīcībā ir baznīcas detalizēts apraksts. Tā raksturota kā masīva celtne, segta ar kārniņu jumtu, 11½ asis gara, 5 asis un 4 pēdas plata, tai bija 10 logi ar stikliem svina rāmjos. Ārdurvīm bija kaltas eņģes, kram-pis, atslēga ar rokturi un slēdzeni. Iekštelpā atradās ne-pieciešamie soli, altāris un kancele, koka trepes veda uz balkonu, t.i. kori. Otras koka trepes veda uz torni, pie tām – durvis ar eņģēm un atslēgu, torņa mūra daļā sep-tiņi aizrestoti logi. Torņa smaile bija būvēta no koka un apsista ar vairogiem, kuros astoņas lūkas, no tām četras

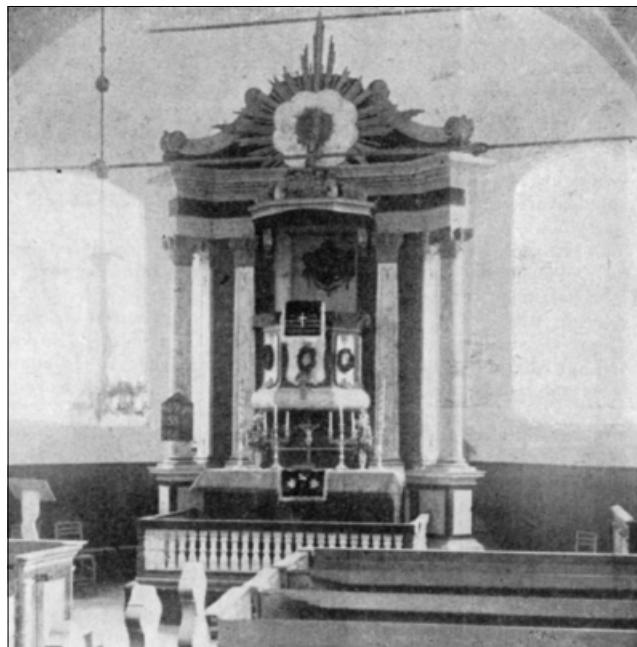
ar eņģēm. Tornī atradās metāla zvans 19 collas augsts, 25 collas diametrā un otrs mazāks zvans. Pie baznīcas galvenās telpas tolaik bija piebūvēta tikai viena sakristeja ar vienu divdaļīgu logu ar apkalumiem un slēgiem, trīs durvis ar eņģēm, vienām no tām slēdzene ar nospiežamu rokturi. Telpā melnu glazētu podiņu krāsns ar kamīnu un skursteni. Logus greznoja vitrāžas, vienā no tām bija attēlots Rīgas pilsētas ģerbonis. Ap baznīcu bija sēta ar lieliem vārtiem, kuriem kaltas eņģes un atlēga. Tās taksācijas vērtība – 3939 sudraba rubļi.²¹

Olaines baznīca pārstāv Vidzemes barokālo dievnamu tipu. Tas izveidojās, apvienojot gotisko mūra baznīcu celtniecības tradīcijas, koka celtniecības paņēmienus un pilsētu būvniecībā ienākušā baroka stila elementus. Atšķirībā no Kurzemes, kur vienkāršais ārējais veidols slēpj greznu iekārtu un masīvs, kubveida tornis ir izvirzīts baznīcas joma priekšā, Vidzemē parasti ir izcelta galvenā fasāde, tornis, tievāks un vieglāks, izaug no baznīcas jumta, ar fasādi to harmoniski saista trīsstūrveida zelminis. Latvijas mākslas vēsturē rodama atziņa, ka pirmo reizi ideju par šādu pieeju sakrālajām būvēm 17. gs. beigās realizēja Ruperts Bindenšū Limbažu un Matišu baznīcu projektā. 18. gadsimtā to iespāidā celtas un pārbūvētas Rubenes, Lugažu (Valkas), Lēdurgas, Ādažu un daudzi citi Vidzemes dievnamji.

Baznīcas iekārta

18. gadsimta celtniecības izmaksu dokumenti, ieraksti draudzes grāmatās un vizitāciju protokolos atspoguļo Olaines baznīcas mākslinieciskās kvalitātes spožākā posma interjera un inventāra līdz šim maz zināmo vēsturi.

8. attēls. B. Ēlerss. Olaines baznīcas altāris, 1753. g.
Foto: G. Kunts, 1915. g.

Altāris

Vislielāko pētnieku uzmanību ir saistījis Olaines baznīcas altāris. “Altāris pieder tam īpatnējam jauktam *kan-celes altāra* tipam, kas izveidojās, luterāņu dievkalpoju-mam piemērojoties vecām katoļu baznīcas iekārtu tra-dīcijām” 1937. gadā rakstīja B. Vipers²²

Latvijā to pielietoja gandrīz tikai Vidzemē un arī tur tas parādījās samērā vēlu. Pēc Sv. Pētera baznīcas altāra atklāšanas 1686. gadā līdz pat 18. gs. vidum šajā māk-slās amatniecības jomā bija liels pārtraukums. 1748. g. kā nākošais tika izgatavots Rīgas Doma baznīcas altāris.

To savai baznīcai dāvināja Mazās ģildes vecākais, galdniekmeistars Kristaps Egers (dzimis Saksijā 1690. g., 1715. g. ieguvis Rīgas pilsoņa tiesības). Sv. Jāņa baznīcas altāri izgatavoja K. Apelbaumi, kurš no 1759. g. bija K. Egera paligs. Pēc tam Rīgas galdnieki darināja kanceles altārus Biķernieku, Olaines, Suntažu, Katlakalna, Vangažu un Doles baznīcās.

P. Kampe tos raksturo šādi: “Še kancele un altāris apvienoti izteiksmīgā grupējumā – atrisinājums, kas atbilst evāngēliski luteriskā dievkalpojuma būtībai. Ja salīdzinām Olaines baznīcas altāri ar jau minēto Rīgas Doma baznīcas altāri, ko bija 1748. gadā darinājis galdnieku meistars Kristaps Egerts, tad gan redzams, ka Apelbaumi Olaines altāri radijus zināmā atkarībā no meistara Egerta darba; izņemot altāra vidū iebūvēto kanceli, Olaines altārim lietoti tie paši arhitektoniskie motīvi: abiem kolonnu pakāji novietoti 45° leņķi pret altāra sienu un līdzīgi aplaužas antablements virs kolonnām; tāpat augšējais altāra noslēgums ar Gloriju virs tā abiem altāriem līdzīgs.²³

P. Kampe, viens no autoritatīvākajiem Latvijas arhitektūras vēstures pētniekiem šajā aprakstā uzdod mīklu: kas tad īsti bija šī 18. gs. baroka stila mākslas darba autors? Pēc mācītāja K. Rāvensberga sniegtās informācijas viņš piedēvē Olaines altāri pazīstamajam Rīgas koktēlniekam Apelbaumam, sniedzot par viņu sekojošās ziņas:

Karls Gotlobs Apelbaumi, galdnieku meistars, dzimis Radenburgā Saksijā.

1753. g. izgatavojis Olaines baznīcas kancelaltāri.

1753. g. izgatavojis Ģertrūdes baznīcas ērģeļu prospektu, tas gāja bojā 1812. g. ugunsgrēkā. Pārnācis no Libekas uz Rigu, 1759. g. ieguvis Rīgas pilsoņa tiesības, pēc diviem gadiem uzņemts Rīgas galdnieku meistarū cunftē.

1761. g. uzņemts Mazajā ģildē.

1766. g. izgatavojis kanceli Rīgas Bīkernieku baznīcai, kancele atrodas Latvijas Vēstures muzejā.

1767. g. izgatavojis Ģertrūdes baznīcas kancelaltāri, tas gāja bojā 1812. g. ugunsgrēkā.

1768. g. zīmējis kanceli Jāņa baznīcai.

1768. g. izgatavojis kancelaltāri Jēzus baznīcai, kas arī gāja bojā 1812. gada ugunsgrēkā.

1768 – 1769. g. par 150 dālderiem izgatavojis Jāņa baznīcas altāri, kas tur atrodas vēl šobrīd.

Minēts līdz 1770. g.

Kampe salīdzina Olaines kokgriezumus ar šī meistar projekta tājiem altāriem Sv. Jāņa un Bīkernieku baznīcā. Raksturojot Olaines baznīcas altāri, viņš norāda, ka tas ir vienkāršaks nekā vēl tagad Rīgā aplūkojamais Sv. Jāņa baznīcas altāris, jo te nav figurālu greznojumu.

Atbildi mēģinājis sniegt pirmskara izcilākais baroka mākslas pētnieks Latvijā – Boriss Vipers. Analizējot tā laika Vidzemes koktēlniecības darbus, viņš Kampes apgalvojumu noliedz. Salīdzinot dokumentāli pierādāmo Apelbaumu darināto Sv. Jāņa baznīcas altāri, K. Egera Doma baznīcas altāri un Olaines baznīcas kancelaltāri, redzams, ka vistuvākie ir Olaines un Doma baznīcas altāri. Olaines un Doma altāriem, pretstatā Apelbaumu darbam Sv. Jāņa baznīcā, ir analogs volūtu izliekums, līdzīgs antablementa profilējums, kolonnu izvirzījums 45° leņķi. Olaines baznīcas altāris, pieskaņojoties kancelei, ir mazliet platāks. Vipers pieļāva domu, ka Olainē strādājis Egers pats vai kāds no viņa paligiem.

Atbildi uz šo jautājumu sniedz Valsts vēstures arhīvā atrastais Rīgas galdaiekmeistara Bernharda Ēlersa parakstītais aprēķins par Olaines baznīcas jaunā altāra izgatavošanu.

Galdnieks apliecina, ka 1752. g. 28. martā saņēmis

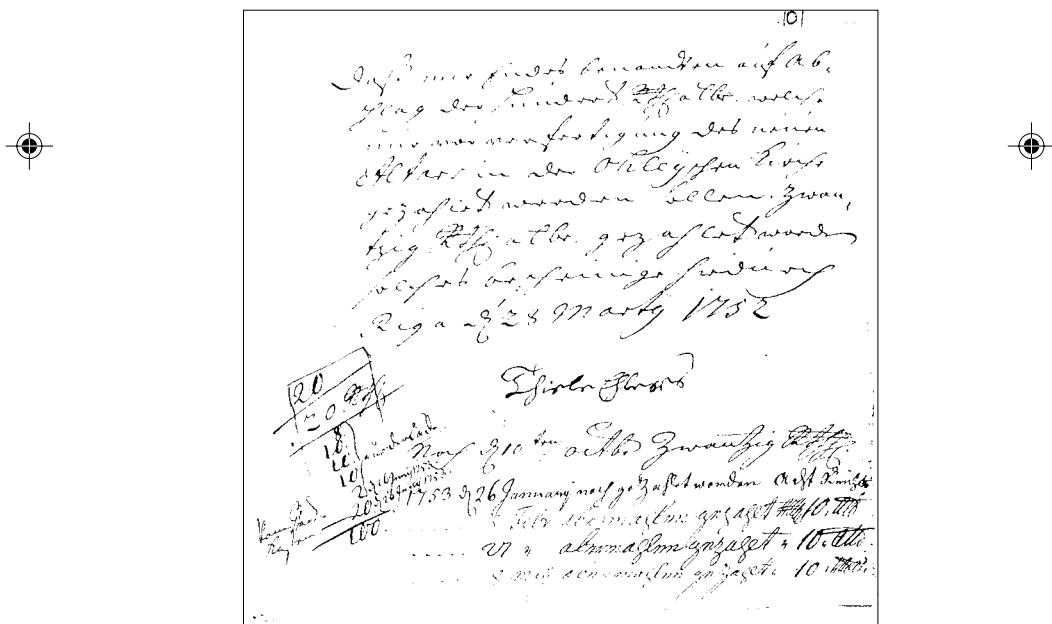

20 alberta dālderus, 10. oktobrī vēl divdesmit dālderus, nākošā gada 26. janvārī samaksāti astoņi un seši dālderi. 27. februārī pa 10, 8. maijā 10, 26. jūnijā divi un vēl 20 dālderi.

1753. g. 7. augustā Ēlerss saņēma vēl 5 dālderus par altāra izgredznojumu – dekoratīvu līsti.²⁴

P. Kampes Leksikonā par Bērentu Ēlersu (*Ehlers*) publicētas sekojošas ziņas: viņš ieradies Rīgā no Izerhagenas Saksijā, kas ir slavena ar viduslaiku mākslas pieminekļiem bagātu klosteri, 1727. gadā ieguvis Rīgas pilsona tiesības.

9. attēls. B. Ēlersa parakstīta kvīts par viņa izgatavotā Olaines baznīcas altāra apmaksu

40

Altāra retablā bija ievietota glezna – “Kristus pie krusta”, altāra šaurajā apakšējā daļā predellā – “Sv. vakarēdiens”. Abas svētbildes gleznojis Johans Konrāds Šmits, kā to liecina 1753. g. 21. decembrī viņa parakstīta kvīts par atalgojuma – sešu dālderu saņemšanu. Jau 1753. g. 7. augustā viņam bija izmaksāts avanss 10 dālderi.²⁵

Johans Kondrāts Šmits vecākais bija Rīgas krāsotāju cunftes meistars. 1742. g. viņš ieguva Rīgas pilsoņa tiesības. 1764. gadā viņam uzticēja jaunuzceltā Rīgas rātsnama iekštelpu apdarī. Arī dēls – Johans Kondrāts Šmits, kļuva gleznotājs.²⁶

1753. gada 15. oktobrī pozamentmeistars Johans Frīdrihs Šulcs uzrakstīja aprēķinu par paveikto Olaines baznīcā:

Kanceles augša un altāra apakšdaļa apsista ar sarkanu audeklu	
Par naglām un darbu	30 markas
Vēl: viens atlasa pārkājs, oderēts ar linu audeklu un apšūts ar tresēm	2 dālderi
Vēl: viens balts pārkājs no linu audekla	30 markas
Sv. vakarēdienai kausa sedziņa ar zelta mežgīnēm par	1 dālderi un 10 markām
Altāra barjera apsista ar sarkanu audeklu, par materiālu	37½ markas
par lenti un darbu	15 markas
Kopā	6 dālderi 22½ markas. ²⁷

1750. g. 21. decembrī Johans Heinrihs Langerbecks parakstīja kvīti par Olaines baznīcas jaunā zvana, aprīkota ar vajadzīgajām dzelzs detalām, piegādi, par to saņemot sešus valsts dālderus. Kvīti apliecinājuši Rīgas rātes inspektors Andrejs Štefers, Katlakalna un Olaines

draudzes mācītājs Georgs Poortens un draudzes vecākais Klebers.

Līdzīgu dokumentu parakstījis darbu izpildītājs Hennigs Šells.²⁸

Vienīgā zināmā 1. pasaules karā bojā gājušā Olaines baznīcas altāra fotogrāfija ir publicēta P. Kampes rakstā par 18. gs. Rīgas baznīcu baroka altāriem, kā arī žurnālā “Jaunatnes Cēlš” 1939. g. augustā. Attēla autors ir vācu tautības fotogrāfs G. Kunts, kurš savu negatīvu kolekciju, domājams, paņēmis līdzī uz Vāciju, jo Rīgā tā vairs nav atrodama. 1817. g. nojaukto Rīgas Doma baznīcas altāri savā zīmējumā saglabājis Johans Kristians Broce.

P. Kampe 1934. g. šos Latvijas mākslas vēsturē nozīmīgos altārus piemin grāmatā par Latvijas baznīcu iznīcinātajām mākslas vērtībām.²⁹

Baznīcas inventārs

1752. gadā Rīgas rātes kases kolēģija saņēma no Olaines draudzes pateicību par skaisto baznīcu un, lai neapgrūtinātu kasi ar papildus izdevumiem, olainieši nolēma paši nopirkt sudrabu un pasūtīt Sv. vakarēdienu kausu, jo tādi jau esot visās patrimoniālā apgabala baznīcās. Draudze vienīgi nebija apmierināta ar kanceles novietojumu altārī. Taču, tā kā celtniecības darbi bija jau pabeigti, te neko vairs nevarēja mainīt.

Jaunajai baznīcai bija iegādāts bagātīgs inventārs:

liels, viscaur zeltīts Sv. vakarēdiena kauss ar patēnu futrālī, zeltīta oblātu kārbiņa futrālī, balta atlasa altāra sega, balta ar zeltu izšūta kausa sedziņa ar mežģīnēm, kausa sedziņa ar zelta mežģīnēm, balta atlasa sega, alvas altāra svečturi, divas metāla puķu krūzes, ģipša krucifikss, vīna pudele, divi upurmaki, misiņa kristāmbļoda,

viens līķauts, apzeltīts slimnieku Sv. vakarēdienā kauss un patēna futrālī, balts galdauts, šķirsts, Bībele latviešu valodā, latviešu dziesmu grāmata, dziesmu grāmata un Evaņģēlijs latviešu valodā, divi zvani, neliels spogulis, mazs krūšutēls, alvas tintnīca, skārda cipari, divas koka svečturu pamatnes.³⁰

43

OLAINES MUIŽAI PIEDERĪGI. 19. GADSIMTS

18. gs. nogalē Olaines draudze ieguva citu pārvaldījuma formu, jo, lai sekmīgāk organizētu saimniecisko darbību, Rīgas rāte nolēma izveidot Olaines muižu, atdalot to kā patstāvigu vienību no Jumpravmuižas. Šim nolūkam 1777. gadā pie Rīgas – Jelgavas ceļa uz Baudu saimnieku iekoptās zemes pēc mērnieka B. Rozenplancer projekta uzcēla Olaines muižas kompleksu. Turpmākais baznīcas un draudzes liktenis zināmā mērā bija saistīts ar muižas rentnieka personību. Ziņas par viņiem nav īpaši sistematizētas, jo, atšķirībā no dzimtsmuīžām, to par zināmu summu uz dažiem gadiem iznomāja gan Baltijas muīžnieku ģimenēm, gan Lielās ģildes tirgotājiem, vēlāk arī namniekiem, tādēļ te nekad nav celtas lepnas mūra pilis un nav dzīvojušas slavenas dzimtas ar paliekošu nozīmi novada vēsturē. Arī vērtīgus mākslas priekšmetus, kā tas bija parasts dzimtsmuīžas, Olaines baznīca no muižas nekad nav saņēmusi. Rātskungs Johans Vilhelms fon Krēgers, Ralfs fon Hikelhovens, tirgotājs Frīdrihs Fokss, Karls Ernsts fon Zīverts draudzes dzīvē nekādi neiesaistījās. Vienīgi pēdējais muižas rentnieks Eižens Nagels ar kundzi Ellu regulāri minēti dievgaldnieku sarakstā.

19. gs. dokumentos atrodami dažu, tolaik uzmanības vērtu, notikumu apraksti: 1814. g. 3. janvārī mācītājs Karls fon Loitners ziņoja Rīgas rātei par neskaidrībām Olaines baznīcas naudas pārziņā. Kases atslēga atradās

pie skolotāja un zvanīķa Priekuļu Mārtiņa brāļa, ar ko mācītājs nav bijis mierā. Jāpiezīmē, ka šis brālis bija rakstītpratējs un kārtoja rakstītnepratēja skolotāja algas saņemšanas dokumentāciju.³¹

1816. g. Miķelis Sloka, kurš desmit gadus nav bijis pie dievgalda, par to sodīts, kā arī viņam pavēlēts turpmāk pie dievgalda ierasties.

1823. g. jūnijā pēc dievkalpojuma iesvētīta jaunā kapsētas daļa.

1859. g. Augsts Reinbahs izstrādāja tāmi Olaines baznīcas remontam, to ar parakstu apstiprināja pilsētas galvenais arhitekts Felsko. Tāme bija sastādīta par 370,75 rubļiem, par šo summu tika uzdots nostiprināt pamatu akmeņu un kieģeļu mūri, jumtgales mūri, salabot jumta lūku un jumta dakstiņu segumu, notīrīt torņa skārdu un nokrāsot to ar eļļas krāsu, notīrīt baznīcas ārdurvis un divas reizes nokrāsot ar eļļas krāsu, izbalsināt baznīcas iekšpusi gar logiem un griestu velves, salabot logu svina rāmjuš.

1870. g. 4. oktobrī mācītājs E. Krēgers ziņoja Rīgas rātei, ka baznīcai nepieciešams jumta remonts.

1896. gadā notika baznīcas iekštelpas remonts – tīrija un balsināja griestu velves un sienas.

Līdz Latvijas Republikas izveidei baznīcu uzturēja par Rīgas pilsētas līdzekļiem. Baznīcas pārvaldes funkcijas (patronāta tiesības) sākumā veica Rīgas maģistrāts, bet kopš 1899. gada – Rīgas pilsētai piederošo muižu pārvalde, t.i., pilsētas nekustamo īpašumu nodaļa. Baznīcas patronāts ar tiesībām vēlēt mācītājus bija Rīgas pilsētas muižu pārvalde. Konsistorija mācītājus tikai apstiprināja. Mācītājs parasti spredīkoja latviešu valodā, vācu valodā – reizi divos mēnešos. Mācītāja prombūtnes laikā tika noturēti Bībeles lasījumi. Mācītājs no muižu

pārvaldes saņēma algu 266 rubļi 66 2/3 kapeikas, kā arī zemes rentes tiesības un dažādas piemaksas.³²

Baznīcas inventārs

19. gs. bagātīgais baznīcas inventārs tika labots un papildināts. Vilhelms Daniels Ēlerss 1808. gada 6. jūnijs par 3 rubļiem 20 kapeikām izgatavoja kristāmbļodu ar iegravētu uzrakstu.³³

1815. g. 11. novembrī Johans Haijens salaboja divus alvas altāra svečturus. Darba aprakstā viņš min, ka tiem izgatavotas jaunas pamatnes un sešas jaunas ar putna ķetnu aptvertas lodes formas kājas, kā arī jaunas sveču adatas par summu 3 sudraba rubļi 75 kapeikas.³⁴

Johans Haijens ir pazīstamas Rīgas alvas lējēju dzimtas pēdējais pārstāvis. Viņš ir dzimis 1744. g. Rīgā un 1722. g. iecelts alvas lējēju meistara amatā, kā arī uzņemts Rīgas Mazajā ģildē, kopš 1819. g. ievēlēts par ġildes vecāko. Tobraid viņš bija vienīgais alvas lējējs Rīgā. Svečturi nav saglabājušies, taču analogi tā laika darināumi ir aplūkojami gan Latvijas baznīcās, gan muzejos.³⁵

Vēl no baznīcas zudušajiem inventāra priekšmetiem minētas divas lustras, kuras, ienaidniekam tuvojoties, skolotājs Teodors Zeiferts nodevis Rīgas pilsētas valdes rīcībā, arī par to tālāko likteni ziņu trūkst.

Ērģeles

Nav zināms, kad Olaines baznīca ieguva pirmās ērģeles, 1812. gada kara laikā tās jau ir bijušas, jo kara postījumu skaitā minēts, ka franču armijas prūšu zaldāti ielauzušies baznīcā, vietām sabojājuši altāri un kanceli un aiznesuši ērģeļu stabules. Pēc kara instrumentu nolēma atjaunot.

1818. g. baznīcas grāmatā mācītājs Karls Loitners atstājis jūsmīgu ierakstu par otrajos Ziemsvētkos Olaines baznīcā notikušo dievkalpojumu, kura laikā pirmo reizi skanēja Katlakalna skolotāja Kristiana pirms pusgada restaurētās ērģeles. Ērģeles spēlēja Baudu saimnieka Andreja 16 gadus vecais dēls Niklāss Baumanis. Šo prasmī viņš bija apguvis, mācoties uz pilsētas rēķina pie skolotāja Kristiana Katlakalna baznīcā. Viņš nomira 1845. gada 20. aprīlī 43 gadu vecumā kā “ilggadigais ērģelnieks un Kleberu māju saimnieks”.

29. maijā mācītājs Konrāds Krēgers par ērģelnieka nāvi informēja Rīgas rāti. Viņš rakstīja, ka draudze dziedot ļoti slikti, un tikai ērģelnieka spēle un priekšā dziedāšana te ko līdzējusi, tādēļ būtu nepieciešams uz Olaini atsūtīt citu ērģelnieku. Mācītājs tādu jau esot atradis – Ķengaragā dzīvo Karls Frīdrihs Ēriksons, kurš ilgus gadus bijis priekšdziedātājs un spēlējis ērģeles Ādažu baznīcā. Tā kā tur ērģelnieka postenis likvidēts, viņš būtu ar mieru pārcelties uz dzīvi Olainē. Līdzšinējam ērģelniekam līdz baznīcā bija tikai pāris soļu ko iet, bet no Rīgas ceļš ir sešas jūdzes tāls, tādēļ būtu vēlama Ēriksona dzīvošana baznīcas tuvumā. Ērģelnieka alga – 14 sudraba rubļi gadā, bez tam par piedalīšanos iesvētību ceremonijā viņš no katras iesvētāmā vēl saņem 3 kapeikas.³⁶

1863. gada vizitācijas laikā tika lemts par jaunu ērģeļu nepieciešamību. Pēc četriem gadiem mācītājs E. Krēgers ziņoja Rīgas rātei, ka pa šo laiku ir savākti tikai 280 rubļi, vēl 100 rubļus dod baznīcas kase, bet instrumenta cena ir 1000 rubļi. Mācītājs lūdza rāti kā baznīcas patronu palīdzēt ar trūkstošo naudas summu.³⁷

DIVU PASAULES KARU VĒTRĀS. 20. GADSIMTS

1903. gadā uzpostajā dievnamā svinīgi atzīmēja tā 150 gadu jubileju. Tā kā draudzes telpa bija nesen tīrīta un balsināta, nolēma atjaunot laika gaitā nomelnējušā altāra krāsojumu un zeltījumu. Jubilejas aprakstā lasīms: "...baznīcas vislielākais jaukums, altāris netapa tīrīts, ne labots. To redzot, draudzei palika žēl šī neapkopītā svētuma un viņa apņēmās izlabot altāri baznīcas jubilejas gadā. Šodien šis svētīgais darbs ir padarīts caur draudzes dāvanām un baznīcas lādes palīdzību. Altāris gluži kā jauns, mirdzēdams jaukās krāsās un zelta spozumā, pušķots ar jaunu krāšņu apsegū paceļas priekš draudzes acīm..."

Ieraksti baznīcas grāmatā vēsti, ka draudze bija tik liela kā nekad agrāk. Šo uzplaukumu pārtrauca karš. Pēdējo reizi dievgaldnieki sapulcējās 1915. gada 7. jūnijā. Tad tika nodedzinātas visas zemnieku mājas, skola un pagasta nams. Ľaudis aizklīda bēgļu gaitās. Krievu karaspēka uzdevumā nogāza baznīcas torņa galu un tur ierīkoja novērošanas punktu, savukārt vācu armijas vienības torni apšaudīja, līdz tas sabruka.

Pēc kara olainieši atkal ļērās pie būvdarbiem. Sākumā dzīvoja pa vairākām ģimenēm kopā ātri uzceltos ērberģos, tad nāca kārta kūtij un beidzot dzīvojamai mājai. Svētdienās zemnieki sanāca tajās mājās, kur jau bija iespējams noturēt dievkalpojumu. Baznīcas grāmatā –

10. attēls. Olaines baznīcas 150 gadu jubilejas dievkalpojuma programma

Olaines dievgaldnieku sarakstā, kurā veikti ieraksti no 1835. – 1943. g. (grāmata atrodas draudzes īpašumā) šajā sakarā minētas Jaunskrundas, Jaunpļavnieki un

Plakanciema Avotiņi. Draudze no sava vidus uz trim gadiem ievēlēja padomi. Nomirušā mācītāja Gustava Ernsta Reinberga vietā 1920. g. stājās mācītājs Kārlis Lapīņš. Tika nolemts atjaunot izpostīto baznīcu.

Baznīcas atjaunošana

Šim nolūkam valsts no budžeta piešķīra 20000 latu, summu vēlāk papildināja vēl ar 4000 latiem, izpalīdzēja arī vairākas republikas draudzes.

Ēkas atjaunošanas projektu pasūtīja Latvijas Universitātes docentam arhitektam Augustam Raisteram.

Raisters dzimis 1888. g. Rankas pagastā, 1916. g. beidzis Rīgas politehnisko institūtu. 1919. g., atgriezies no bēgļu gaitām Ukrainā, viņš uzņēmās Zemkopības ministrijas lauksaimniecības būvniecības nodalas vadību, 1928. g. bija Latvijas universitātes Lauksaimniecības fakultātes docents, 1939. g. – Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas ārkārtas profesors. 1944. g. A. Raisters emigrēja uz Vāciju un tika pieņemts par mācību spēku Baltijas universitātē Pinnebergā. Laikā no 1947. – 1949. g. viņš bija šīs universitātes rektors, līdz pārcēlās uz Amerikas Savienotajām valstīm, kur 1967. g. Holivudā miris. Latvijā pēc viņa projektiem uzcelts ap 300 dzīvojamo māju un ap 50 sabiedrisko ēku, vairāki pagastnami, lauku ārstu mājas. Apbalvots ar triju Zvaigžņu ordeni.³⁸

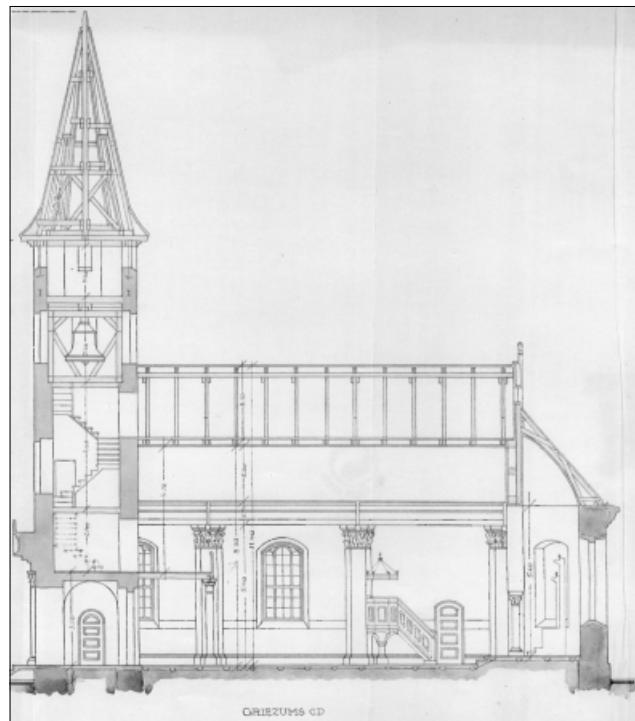

1926. gada 24. februārī viņš iesniedza draudzes padomes uzdevumā izgatavotu baznīcas atjaunošanas un pārbūves projektu un tāmi. Iekšlietu ministrijas Būvalde to apstiprināja tā paša gada 26. februārī. Īpaši apreķini, statiskais aplēsums, vēja spiediens, sprieguma aplēsums, bija izstrādāts ar skārda noklāju segtā torņa koaka konstrukcijai.

19. jūnijā tika iemūrēts pamatakmens, kuru iesvētīja mācītājs K. Lapīņš.

20. jūnijā A. Raisters ziņoja: "Pagodinos paziņot, ka esmu uzņēmies Olaines baznīcas atjaunošanas darbu

11. attēls. Olaines baznīcas atjaunošanas un pārbūves projekts.
Arhitekts A. Raisters, 1926. g.

tehnisko vadību saskaņā ar Būvvaldē apstiprināto projektu.” Būvdarbus veica būvuzņēmējs J. Ozoliņš. 12. novembrī rakstīts arhitekta nākošais ziņojums, kurā viņš informēja, ka baznīcas atjaunošanas darbi ir jau melnbūvē veikti. Seko ziņojums 1927. gada 24. janvārī, ka būvdarbi uzskatāmi par galigi nobeigtiem un baznīca nododama lietošanā.³⁹

Olaines baznīca pēc pārbūves ir saglabājusi sākotnējā plānojumu un nākas secināt, ka zināmā mērā

notikusi atgriešanās pie vairākiem J.H. Giterboka ne-realizētajiem projekta elementiem. Logailu izmērs ir tuvāks sākotnēji plānotajiem, iekštelpā, saglabājot vienjoma dalijumu, kancelei vieta paredzēta pie ziemeļu sienas, kā tas redzams 18. gs. projektā. A. Raisters detalizēti izstrādāja pilnīgi jauna torņa konstrukciju. Uz esošā kvadrātiskā pamata būvētajam tornim ir astoņšķautņu piramīdas noslēgums, pārbūves rezultātā tas zaudējis barokālo siluetu. Torņa fasādes zem jumta izbūves pildinātas ar astoņām nelielām lūkām.

No sākotnējā dekora daļēji saglabājies ieejas portāls. Tas ir stipri vienkāršots, greznākais elements ir no jauna klāt nākušie pilastru kapiteļi, kuros jūtama tā laika tautiskoju tendences. Barokālā lauztā portāla noslēguma vietā – trīsstūrveida timpāns. Dakstiņu jumta vietā izmantots skārda segums. Sānu piebūvēm ir izmaiņīta jumta forma – no vienslīpu tas pārveidots par divslīpu jumtu ar profilētām dzegām.

Draudzes telpas sienas plaknes sadala pilastri ar kapiteļi, kas analogs portāla dekoram. Griestiem ir mucveida velves forma ar dēļu apdari. Analoga apdare sienu paneļiem. Altāra daļa segta ar pusvelvi un atdalīta ar stipru sienu, kuru uztver divas druknas kolonnas. Griesitu un sienu sadures līnija ir spēcīgi profilēta.

1927. gada 20. februārī, svētdienā, bīskaps Kārlis Irbe, piedaloties Rīgas prāvestam Ādolfam Kundziņam un draudzes mācītājam Kārlim Lapiņam asistējot, iesvētīja atjaunoto baznīcu. Tajā bija ievietots pagaidu altāris, kancele un soli.

6. martā pirmo reizi ļaudis sanāca pie dievgalda.

1928. gada 4. novembrī notika jaunā altāra un kanceles iesvētīšanas dievkalpojums. Saglabājušās

fotogrāfijās redzams balti krāsots altāra galds ar trīsdaļīgu retablu, kura vidējā, augstākā daļā ievietota glezna "Jēzus svētī", abos sānos taisnstūrveida pildiņi. Konstrukciju vainago profilēta dzega.

Mēnešrakstā "Pašvaldību Dzīve" 1937. gada Nr. 16. publicēta ziņa, ka Rīgas apriņķa vecākais uzaicinājis Olaines pagasta vecāko un valdi uzņemties pašiem kārtot jautājumu par baznīcas izkrāsošanu un kapsētas sētas atjaunošanu. Tāpat pagasta valdei jārūpējas par iztrūkstošā skolas inventāra un mācību līdzekļu iegādi.

Otrais pasaules karš un pēckara periods

Otrā pasaules kara laikā draudze turpināja darboties. Pēdējās iesvētības vēsturiskajā Olaines baznīcas grāmatā reģistrētas 1942. gada 7. jūnijā, pēdējais dievgalds – 1943. gada 26. decembrī, taču fotogrāfija kādā ģimenes albūmā liecina, ka 1944. gada 29. maijā mācītājs Armīns Treus iesvētīja sešus jauniešus.

Drīz pēc kara bijušās Pieminekļu valdes darbinieki, tai skaitā arhitekti Leons Plauciņš un Jūlija Šterna, ar kājām, velosipēdu, gadījuma rakstura transportu, bruņojušies tikai ar papīru un zīmuli, apsekoja Latvijas arhitektūras un mākslas pieminekļus, uzskicēja tos un rūpīgi aprakstīja. Tehniskie apraksti ir ļoti emocionāli, jo atspoguļo to likteni, kādu nācās pārciest mūsu zemei, cilvēkiem un celtnēm. Lūk, dažas rindas no Olaines baznīcas apraksta:

"Uz sienām kara laika šāviņu pēdas. Ieejas fasādes labajā pusē daudz granātu šķembu bojājumi. Teknes nav kārtībā un, tā kā draudze tikpat kā izputējusi, – tad par labojumiem neviens nedomā. Ūdens no teknēm netiek

novadīts, bet plūst gar fasādēm un tās izmērcē un izdrupina. Lietus ūdens nenovadišana draud ar vislie-lākajiem bojājumiem. Durvis arī bija izlauztas, bet tās pielabotas. Logi ir izsistī, vēja un aukstuma dēļ dievkal-pojumus ziemā nevar noturēt.

Iekšējā iekārta nav cietusi, izņemot, ka notikušas zādzī-bas, soli iznesti, bet pa izsistiem logiem iezogas huligāni.”⁴⁰

Pēckara notikumi

1946. gada 24. jūnijā pēc dievkalpojuma, kuru vadīja mācītājs Gustavs Šaurums, notika draudzes sapulce, tajā piedalījās 45 cilvēki. Pēc padomju birokrātijas noteiku-miemi uzrakstītājā protokolā, apstiprinātā ar veco Katla-kalna-Olaines draudzes zīmogu, ierakstīti baznīcas “izpildorgānu” un revīzijas komisijas vēlēšanu rezultāti. No tiem uzzinām, ka draudzi turpmāk pārstāvēja Jānis Šlejjs no Pumpuru mājām, Mārtiņš Buldurbergs no Birzniekiem, Jēkabs Buldurbergs no Stūrišiem, Arturs Pērkons no Lap-sām, Jānis Pļavenieks no Pļaveniekiem, Kārlis Vilītis no Vilītēm, Jānis Dūselis no Kodoliem un Kārlis Martinsons no Smilniekiem. Gada pirmajā pusē notika trīs dievkal-pojuumi. 30. augustā Relīģijas lietu padome izsniedza izzi-ņu krievu valodā par religiskas organizācijas – Olaines draudzes reģistrāciju. Nesamērīgi augstie nodokļi, posti-tais dievnams, daudzu iedzīvotāju izvešana uz Sibīriju un palicēju nožēlojamie dzīves apstākļi veidoja depresīvu no-skaņu, kuras rezultātā tapa nākošais dokuments.

1949. gada nogalē Olaines draudzes pārstāvji iesnie-dza Relīģijas kultu lietu Padomes pilnvarotajam ziņoju-mu, ka atsakās no savas baznīcas, atstājot to Izpildu komi-tejai. 23. novembrī Baznīcas Virsvaldē, pārrunājot šo bē-digo gadījumu, atzina, ka Olaines baznīca būtu paturama

draudzes lietošanā arī turpmāk un uzdeva prāvestam pieaicināt šīs draudzes apkalpošanai Torņakalna Lutera draudzes mācītāju V. Augstkalnu. Šo pienākumu viņš uzņēmās kā papildu slodzī. 1950. gadā draudze teritoriāli tika sadalīta Rīgas rajona Olaines ciemā un Baložu ciemā. Nākošā gada janvārī mācītājs raksturoja tās stāvokli: "Mācītāja nav. Vikarē Rīgas prāvesta iecirkņa mācītāji V. Augstkalns un K. Brēķis. Draudzes padomes priekšsēdētājs: Jānis Šlejjs, Olaines c. Pumpuros. Mācītāju ziņojumi atspoguļo tā laika apstāklus: ērgelnieka nav. Ērģeles kara laikā izpostītas. Notika 12 kārtējie dievkalpojumi baznīcā un 3 dievkalpojumi Olaines draudzes teritorijā esošās kapsētās. 3 dievkalpojumi bija ar dievgaldu. Draudzes locekļu skaits 150 – 180 cilvēku. Kristīto sarakstā 1950. g. 2 zēni un 4 meitenes. Iesvētīto nav. Laulāto nav. Mirušo sarakstā 2 vīrieši, 1 sieviete."

Baznīca tika iekļauta aizsargājamo pieminekļu skaitā, bet joprojām netika remontēta. Ēkai kara laikā bija norautas noteiku caurules, draudzei nebija līdzekļu ar ko tās atjaunot, sakarā ar to daudzās vietās ārsienām parādījās apmetuma nobrukums. Arī jumts prasīja labojumus. Daudz logu bija bez stikliem, logi bija vairākkārt stikloti, bet tad atkal izdauzīti.

Draudzes reliģiski – tikumisko dzīvi iezīmēja tas, ka dievkalpojumus apmeklē maz: 20 – 30 cilvēki parastais skaits, pie tam vērojams, ka apmeklētāji visumā vieni un tie paši. Arī svētkos skaits parasti nesniedzās pāri 50 cilvēkiem. Kapu svētkos piedalījās 100 – 150 apmeklētāju. Tos, kas apmeklēja kārtējos dievkalpojumus, mācītājs vērtējis kā visumā apzinīgus ticīgus ļaudis, par pārējiem viņam īsta priekšstata nav bijis, taču domājams, ka viņu dvēselēs valda remdenība un vienaldzība.

1953. g. par draudzes mācītāju kļuva diakons K. Brēkis, bet jau nākošajā, 1954. g., dokumentus atkal parakstīja V. Augstkalns. 1957. g. par vikāru Olaines draudzē nozīmēja mācītāju J. Kundziņu, taču viņš tur strādāt neuzsāka.

Latvijas PSR evaņģēliski luteriskās Baznīcas Rīgas lauku iecirkņa prāvests P. Kleperis uzdeva mācītājam no Madlienas draudzes V. Širem pagaidām apkalpot arī Olaini. Viņš nomaksāja par pagājušiem 10 gadiem viņus pienākošos nodokļus, kas nebija kārtoti K. Brēķa laikā. V. Širis te darbojās līdz 1958. gadam.

Mācītājs Roberts Feldmanis

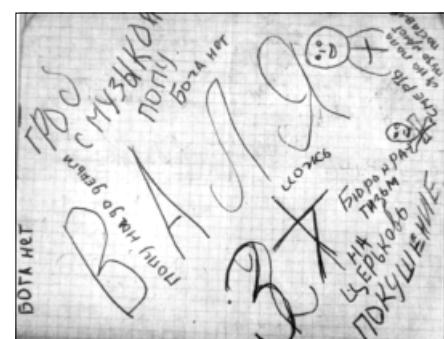
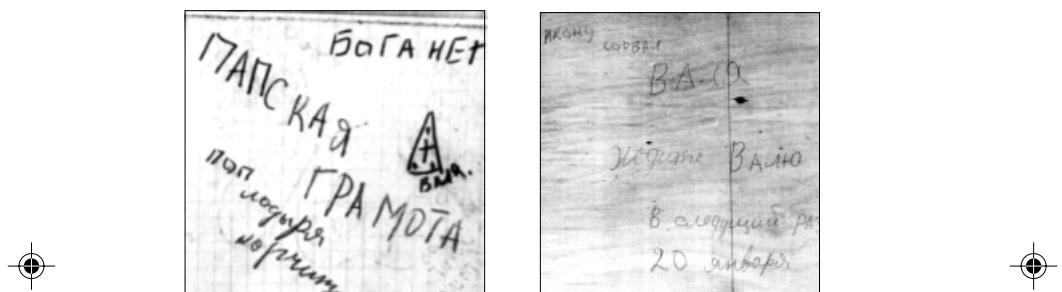
1958. g. februārī draudze lūdza Katlakalna mācītāju Robertu Feldmani pārņemt arī Olaines baznīcu, kā tas bijis senos laikos. Viņš šo uzaicinājumu pieņēma. Vairākas olainiešu paaudzes joprojām ar sirsniņu piemin savu ilggadīgo mācītāju, izcilu personību, kas saglabāja draudzi visdrūmākajos okupācijas gados un spēja organizēt arī dievnama uzturēšanu cilvēka cieņai atbilstošā kārtībā.

1964. gada janvārī baznīca piedzīvoja sevišķi brutālus postījumus. Tai bija izsistas gandrīz visas rūtis, altāra gleznai izgriezta Kristus sejas daļa un tajā vietā atstāts uzraksts krievu valodā, kur postītājs pieteicās vēl atgriezties.

Pirms nākošā dievkalpojuma mācītājs telpu no jau na iesvētīja. Jau pēc diviem mēnešiem postītājs savu solījumu izpildīja un atgriezās vēlreiz. Nu altāra glezna tika pilnīgi sabojāta, salauzts koka kroņlukturis, sabojāts harmonijs, izlauztas durvis uz blakus telpu, sakristejas sienas, galds un aizkari nolaistīti ar tinti. Šāda demolēšana turpinājās līdz pat 1967. gadam, to ieskaitot.

1969. g. tika nokrāsotas visas koka virsmas: grīdas, paneļi, soli, durvis un kancele, kas bija palikuši nekrāsoti

12. attēls. Izpostītā baznīca. Foto 1964. g.

baznīcas atjaunošanas laikā 1930. gados. Kārtējo reizi salaboja arī altāri. Elma Līkais draudzes lietošanā nodeva savu harmoniju.

1971. g. draudze vāca ziedojuimus sabojātā altāra un altāra telpas atjaunošanai. Marta un Kārlis Bakši šim nolūkam ziedoja sazāgēta šūnakmens blokus. Tika nolemts izbūvēt akmens altāri un akmens grīdu. Nepieciešamo materiālu paredzēja iegādāties Eesti Dolomit” darbnīcā Tallinā. 23. martā mācītājs R. Feldmanis iesniedza igauņiem pasūtījumu – 26,52 kvadrātmētru akmeņu sagatavošanai. 12. oktobrī tika nodots otrs pasūtījums – divpadsmīt 63x63 cm lielām baltā dolomīta plāksnēm altāra sienas izgatavošanai, uz tām – tēlnieka A. Drīzuļa iecirsts vīnogulāju apvīts krusts un uzraksts: Es esmu pie jums ik dienas līdz pasaules galam. Uz altāra galda fasādes – sākuma un gala simbols – grieķu alfabetā pirmā un pēdējā burta alfa un omega monogramma, zem tās uzraksts: Man ir dota visa vara debesīs un virs zemes.

1972. gada 4. jūlijā nojauca veco, sabojāto pagaidu altāri un tā paša gada 1. oktobrī iesvētīja jauno akmens altāri.

Par šo dramatisko posmu Olaines baznīcas vēsturē mācītāja R. Feldmaņa mūža novakares atmiņu pierakstā (O. Skrodeļa manuskripts) lasāms:

“...soli, viss, viss bija čupā, un altāris bija salauzīts druskās, cik nu viņš tāds bija. Es gāju prom ar tādu sajūtu, it kā man kāds ir pateicis: tev ir jāiet uz operāciju – uz dzīvību un nāvi. Kas bija saujā? Saujā bija 35 rubļi Olaines kase. Olaine nevarēja nomaksāt savus 330 rubļus, kas viņai bija gada nodoklis. Viņai vajadzēja to dalīt vai divos vai trīs posmos, kamēr atkal sanāk kaut cik naudiņa kopā. Un tagad ar 35 rubļiem, lūdzu, sāc remontu. Un, ja es tev stāsti tu to gaitu, tad tas izklausīsies kā pasaka. Man visu laiku

tas brīnišķīgums guļ iekšā. Es braucu mājās ar autobusu, un nav nemaz tādu domu. Es neesmu aizgājis līdz savai mājai, ka jau ir palīdzēts. Kas notiek? Mazajā ieliņā es satieku vienu vīru. Viņš ir tajā rajonā viens tāds kā amatnieks. Mēs tā sveicināmies, bet tā sevišķi nekādā draudzībā nebijām. Viņš mani uzreiz aptur:

– labdien! Nu, kā klājas?

Un es saku:

– nu, tā. Grūti. Jātaisa remonts baznīcā. Un nemaz nezinu, no kā sākt. Viņa ir galīgi izdemolēta.

Viņš saka:

– nu, vispirms vajadzētu nodrošināt tos logus, lai tur neviens nevar iekāpt iekšā. Nu, būtu jāliek priekšā sieti.

Es saku:

– es jau to zinu. Es tikai nevaru iedomāties, kur tos sietus var dabūt. Jo es zinu, ka cilvēki viņus meklē un nevar tos atrast.

Viņš saka tā:

– ziniet ko. Man drusku ir. Es jums tos logus aizlikšu ciet.

Un viņš to izdarīja. Es nebiju vēl ienācis savā mājā, atpakaļ nākdams, ka

13. attēls. Jaunais altāris un kancele. Foto 2002. g.

jau bija palīdzēts. Un šī palīdzība nāca vienmēr kā no debesīm nonesta dāvana.

Turpināju Olaines remontu, turpināju Olaines altāra izbūvi. Olaines altāris katrā detaļā ir mans altāris pēc tiem projektiem un izkārtojumiem, kā biju sakārtojis, izbūvējot šīs mazās baznīcas plašo, skaisto altāri. Cilvēki, kuri ienāca – atbraucēji no Somijas, no Vācijas izbīnījās – tādā lauku baznīcā un tomēr tāda greznība. Viņi to altāra izbūvi uzskatīja gandrīz tādu kā greznību. Nu, ja salīdzina materiāli – bez šaubām. Tādai mazai baznīciņai tāds grandiozs altāris.

Manas acis vairs nevar saredzēt neko. Neko. Manā priekšā ir tikai balta migla. Balta, tāda pienkrāsas migla. Neviena reljefa veidojuma, neviena, itin nekā. Tas ir jāiztur. Tas ir jāpārcieš. Jo šīs laicīgās lietas paitet, bet mūžīgās paliek. Un Olainīte ar zināmu goda apziņu un prieku var stāties greznāku baznīcu un dievnamu rindai pretī, kur netrūkst gan telpu un greznības, bet kur pietrūkst tās garīgās dvesmas, tās garīgās elpas, ko tas dievnams izelpo no sava altāra, no savas kanceles. Mīlā, mīlā Olainīte! Kad es tā domāju, man sirdī ir tāds liels gandarījuma prieks. Cik liels un žēligs bija Dievs, ka visā padomiskajā laikmetā Viņš atļāva šim mazajam dievnamīnam iemantot skaistumu, gandrīz tikpat kā greznumu. Slavēts lai ir Dievs savos brīnumos!

Bija vienreiz tāds brīdis. Olaine bija no iekšpuses pilnīgi izārdīta. Bija izārdīts altāris, pat grīda bija izārdīta. Altāra telpa visa bija atsegta ar valēju zemi, bijušais altāris bija novākts, un tagad igauņi rosījās tur ap celtniecību. Bija sagādāts izbūves materiāls no Igaunijas. Bet no Olainītes bija tikai mūri. Un strādnieki rossās, rok zemi. Viss kas, tikai ne baznīca. Un man ārkārtīgi

smaga sirds. Es domāju: bet kāpēc es sāku? Varēja jau palikt tā, kā bija. Kāpēc te tādu pārbūvi taisīt? Kā ar to visu tikt galā? Es iznāku ārā uz lieveņa un nostājos. Tāda skaista vasaras diena. Un man smaga, ļoti smaga sirds. Nāk divas sievietes. Un nāk tieši uzreiz tā kā uz baznīcu.

Krievu valodā prasa:

– kas te ir?

Es saku:

– te ir baznīca.

– Mēs nākam no Polijas. Vai drīkst paskatīties?

Es saku:

– tagad te nav ko redzēt. Te ir remonts, un visa baznīcas iekšiene ir patiesībā izārdīta. Mēs viņu tagad izbūvējam.

Tad tev vajadzeja dzirdēt:

– tas gan ir labs darbs, tas gan ir labs darbs! Baznīcas ir jāceļ, baznīcas ir jāremontē. Mēs nākam no Polijas, mēs palidzējām tur atjaunot baznīcas, mēs tagad palidzam savam priesterim baznīcas atjaunošanā un labošanā. Kā Polijā ceļ baznīcas, kā Polijā atjauno baznīcas!

Tas ir labs darbs, tas ir svēts darbs, ko jūs darāt!

Kas jūs sūtīja? Kas jūs atsūtīja tajā brīdī, kad es stāvēju ar tik ārkārtīgi smagu sirdi uz tā baznīcas lieveņa? Nu, patiešām, Dievs bija savu eņģeli atsūtījis. Es eju atpakaļ baznīcā. Man vairs nav nošķukusies sirds. Man baznīca izskatās citādāka. Un viņa tapa citādāka. Tas labais bija noticis. Baznīca atjaunojās kā baznīca. Skaistāka, sakoptāka, nekā viņa bija pirms tam.

Mācītājs R. Feldmanis, atskaitē par 1983. gadu rakstīja: "27. septembrī 83 gadu vecumā mira un 1. oktobrī no baznīcas uz Olaines kapiem izvadīts draudzes

kasieris un ilggadīgais, uzticīgais draudzes darbinieks Kārlis Vilītis. Apmeklējis jaunībā Olaines draudzes skolu un gājis iesvētīšanas mācībā pie literatūras vēsturnieka, rakstnieka Teodora Zeiferta, Olaines skolotaja un baznīcas darbinieka. Jaunekļa gados – 17 gadu vecumā, Vilītis brīvprātīgi iestājies un cīnījies Latviešu strēlnieku pulkos. Ar pateicību un atzinību līdzī draudzei viņu pie minēja vietējā sabiedrība.”

ATJAUNOTAJĀ LATVIJAS REPUBLIKĀ. 21. GADSIMTS

250 gadu jubileju Olaines baznīca sagaida atjauno-tajā Latvijas Republikā.

1992. g. augustā zviedru ērģeļmeistars Jans Silens ar trim paligiem baznīcā uzstādīja Karlskūgas draudzes dā-vinātās viņu vecās kapličas ērģeles. Tās izgatavotas 1944. g. Gēteborgā. 20. septembra dievkalpojumā, pēc 77 gadu pārtraukuma, atkal atskanēja ērģeļu balsis.

1993. gadā darbu uzsāka svētdienas skola. Nodarbības notika pagasta kluba telpās divās grupās. Pie 25 bērniem skolotājas Antra Šķoba un Inese Bērziņa brauca no Rīgas. Nākošā gada vasarā pieci skolas bērni kopā ar skolotāju tika uzaicināti vienu mēnesi pavadīt Sandbijas mācītājmājā Ēlandes salā Zviedrijā. Vēlāk skolas nodarbības notika arī pagasta bērnu dārzā, pēdējā laikā – baznīcas sakristejā.

1995. gada 20. jūlijā Valsts kultūras pieminekļu aiz-sardzības inspekcija informēja, ka Olaines baznīca ir ie-kļauta valsts nozīmes aizsargājamo kultūras pieminek-ļu sarakstā.

2003. gada 25. aprīlī mācītājs O. Skrodelis iesvētīja ar pagasta padomes materiālu atbalstu pie baznīcas uz-stādītu piemiņas plāksni. 1915. gada Ziemsvētkos cīņās ar vācu armiju šeit bija krituši trīs latviešu strēlnieki un turpat arī apglabāti. Lai godinātu viņu piemiņu, drau-dze šo vietu kopa, līdz mācītājs R. Feldmanis altāra un

kanceles atjaunošanas laikā ierosināja uz celtnieku apstrādātās akmens plāksns iegravēt memoriālu uzrakstu un pieminekli novietot pie kritušo atdusas vietas. Viņa sacerētais teksts skanēja šādi: "1915. gada Ziemsvētkos

14. attēls. Jaunās ērģeles. Foto 1992. g.

šai vietā krituši un apglabāti trīs strēlnieki.” Iegravētajā uzrakstā vārds “Ziemsvētkos” piesardzīgi aizstāts ar “decembrī”, “strēlnieki” ar “karavīri”, taču arī tas nepalīdzēja. Plāksne 30 gadus nogulēja baznīcas priekštelpā ar uzrakstu pret sienu.

Baznīcas draudzes telpā vēl atrodas 1932. gadā Latvijas Nacionālās jaunatnes savienības Olaines nodalas biedru izgatavota otra piemiņas plāksne, uz kurās iegravēts uzraksts: “Par brīvo Latviju kritušie Olaines draudzes dēli” un viņu vārdi. Pēckara gados, kad ēka tika demolēta, cieta arī memoriālā plāksne, to atjaunot un novietot sākotnējā vietā ir nākotnes uzdevums.

Sagaidot baznīcas 250 gadu jubileju, vietējais akmeņkalis Pāvels Ķebedjko ziedoja melnu akmens plāksni (atklāta 13. jūlijā), uz kurās, pateicoties Rīgas rajona padomes materiālam atbalstam, iegravēts uzraksts:

OLAINES
SV. ELIZABETES
EV. LUT. BAZNĪCA
RĪGAS MŪRNIEKMEISTARS
JOAHIMS HEINRIHS GITERBOKS
1749 – 1753

OLAINES BAZNĪCAS SKOLA

Johans Georgs Kolkmanis

Olaines baznīcas skolas pirmais skolotājs Johans Georgs Kolkmanis pelnījis īpašu ievērību, jo vairāk tādēļ, ka visas liecības par viņa darbību trīs gadsimtus gulējušas rokrakstā arhīva plauktos. Lai iepazītos ar šo personību, jāatgriežas pie notikumiem 17. gadsimta beigās.

1693. gada martā mācītājs Andreass Švarcs rātes revidentiem ziņoja, ka visā Rīgas lauku novadā zemnieki nelabprāt laiž bērnus skolā, tā vietā sūtot viņus ganos. Olainē skolas joprojām vispār nav. Mācītājam šķiet, ka būtu labi gan, ja te skolu ierīkotu un Antonijs Foldenšērs no Svētā Gara patversmes būtu ordinējams skolotāja amatā. Bērni nāktu no Olaines ciema, kā arī no ceturtdaļu jūdzes plašas apkārtnes.

1694. gadā nolēma skolu atvērt, tas notika tā paša gada rudenī. Skolai savas ēkas vēl nebija, 24. septembrī rātes ierēdņi ieradās izraudzīties skolotāja dzīvoklim un jaunbūvei piemērotu vietu. Viņiem iepatikās līdzās baznīcā esošas "Vilītes".

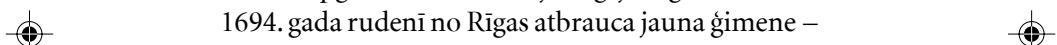
Saskaņā ar ierakstu vakas grāmatā, skolotājam piešķīra $\frac{1}{4}$ arkla lielu lauku no "Vilišu" zemes. 1681. gadā rātes izstrādātie un nodrukātie priekšpilsētu un lauku skolu noteikumi paredzēja, ka draudzes locekļiem jāmaksā skolotājam noteiktu naudas summu, vienalga, vai viņi sūta bērnus skolā vai nē, kur tas nav iespējams, skolotājam iedalīja zemi savas saimniecības ierikošanai, naudu un labību izsniedza no muižas. Nu "Vilišu"

saimniekam ar ģimeni mājas bija jāatstāj un tās jāatdod skolotājam. Zemnieks vairākkārt protestēja, jo māju esot cēluši viņa sievas vecāki. Pēc tā laika likumiem zemniekiem zeme nepiederēja, to viņš saņēma rentē no muižas, bet uz paša celtām ēkām šādas tiesības pastāvēja. Lietu izķīra tiesa, nolēma no kaimiņu zemnieka Klebera 1/3 arklu lielās zemes nodalīt 1/4 daļu un baznīcas tuvumā uzcelt skolotājam dzīvokli un istabu mācītājam. Lēmums, ka zemnieks Vilišu Jēkabs iepriekš minēto ¼ arklu zemes atkal atgūst, bijis taisnīgs, jo viņš to zemi ir apsējis, ražu novācis un nodevas samaksājis.

Zemnieki lūdza atļauju skolot bērnus par brīvu, kā tas laukos pieņemts, bet ne katru kvartālu maksāt vienu karolīnu lielu skolas naudu. Skolas dibināšanas dienā draudze ar pateicību noklausījās sprediķi un lūdza sakarā ar nabadzību apgādāt bērnus ar vajadzīgajām grāmatām.

1694. gada rudenī no Rīgas atbrauca jauna ģimene – skolotājs Johans Georgs Kolkmanis ar sievu Mariju Ģertrūdi (dzimusī Rēdliha) un nodzīvoja šeit 12 gadus. Tai laikā skolu tikai sāka būvēt. Kāds Olaines mežniecībā rakstīts dokuments vēstī, ka 1695. gadā skola ir gatava līdz spārēm un mežzinis Ernsts Frīdrihs Dolle skolas celtniecībai piegādājis vēl 15 balķus.⁴¹

Pie skolas būvēja arī nelielu riju. Skolotājam nācās dzīvot un mācīt bērnus kādā no tuvējo zemnieku māju ērberģiem. Drīz Kolkmanis bija spiests atzīt, ka dzīvoklis ir ļoti nemājigs un lūdza ierādīt istabu "Vilītēs", kā arī nodrošināt iztiku, jo piešķirtā zeme nebija labi apstrādāta. Jau nākošā gada vasarā Olainē viņu pusaugu meitai Marijai piedzima māsiņa Elizabete. Par skolotāja izciļo stāvokli vietējā sabiedrībā liecina krustvecāki – Jumpravmuižas rentnieks Peters Sanmanis un mācītāja

Dorstena sieva Elizabete. Diemžēl meitenīte nodzīvoja tikai vienu gadu un viņu apglabāja Olaines baznīcā. Bērnam līdzās pēc gada guldiņa skolotāja sievasmāti, 58 gados veco Annu Ģertrūdi Fāni. 1698. gadā piedzima otra meitiņa, kurai deva krustmātes – Olaines mācītāja Antonija Gildenšteta sievas Dorotejas (dzimusi Depkina) vārdu.

Tie bija “labo zviedru laiku” pēdējie gadi. Sākās Ziemeļu karš. Karadarbības dēļ mācītājs Gildenštets patvērās Katlakalna mācītāja muižā, Kolkmanis palika uzticīgs Olainei un kopā ar zemniekiem pārdzīvoja kara šausmas, marodieru iebrukumu, laupīšanu, dedzināšanu un visu, kas jau karā notiek. Viņš ne tikai turpināja nodarboties ar bērniem, sargāt skolu un baznīcu, bet arī noturēja dievkalpojumus, kristīja bērnus, izvadīja mirušos. Draudze savu skolotāju nespēja uzturēt. Ar Rīgas rātes lēmumu viņam pienācās ik gadu no Jumpravmuižas saņemt atalgojumu naudā un graudā – 16 dālderus, 15 pūrus rudzus, 15 pūrus miežus un 8 pūrus

15. attēls. Olaines pagasta “Vilītes”. Foto 2003. g.

auzas. Niklāss Tīlmanis, skolotājs Katlakalnā, lūdza viņam izmaksāt tikpat lielu algu kā Olaines skolotājam.

Pirmos piecus gadus viņš to visu arī dabūja, bet divi kara gadi, kā viņš pats to savā apbrīnojami skaistajā rokrakstā uzrakstījis, "padarija mani par nabaga vīru". Kolkmanis vairs nesaņēma ne naudu, ne labību, turklāt mājā iebruka laupītāji un aiznesa visu, ko vien uzskatīja par vērtīgu. Pēdējā rudenī, kad zemnieki saveda vienkopus to mažumiņu labības un siena, ko bija izdevies izaudzināt un novākt, to konfiscēja "pašu", t.i. zviedru karavīri. Skolotājs arī gauži pārdzīvoja sakšu virsnieka Šulenburga rīcību: viņš bija apmeties skolotāja mājā un gan dienu, gan nakti tik stipri kurināja krāsni, ka kādu nakti aizdegās skurstenis, liesmas no tā šāvās tumšajās debesīs. Ugunsnelaimi likvidēt atskrēja palīgā kaimiņš Klebers, taču skolotājs no uztraukuma saslima un sešas nedēļas nogulēja ļoti slims. Tad nu viņš lūdza no muižas klēts izsniegt 30 pūrus rūdu, 30 pūrus miežu un 16 pūrus auzu, kā arī no Rīgas rātes kases kolēģijas 32 alberta dālderus.

Pie skolotāja iesnieguma viņa tiešais priekšnieks mācītājs Antonijs Gildenštets 1702. gada 24. janvārī pievienoja vēstulē minēto faktu apliecinājumu: "Šī (raksta) uzrāditājs Johans Konrāds Kolkmanis, Olaines skolotājs, kara laikā, kamēr es dzīvoju pie sakšiem manā pastorātā, mani aizvietoja un noturēja dievkalpojumus, kā arī manas darbības laikā, kamēr es labticīgi varēju atbraukt, dievkalpojumu gaidot, jauki lasīja un dziedāja, un ar savu klātbūtni baznīcu un skolu no ienaidnieka aplaupīšanas un nopostīšanas pasargāja."

Neraugoties uz kara laika jukām, Kolkmanis rūpīgi saķaitīja un pierakstīja iksvētdienas, Vasarsvētku,

Ziemsvētku un Jaungada paša noturēto dievkalpojumu laikā baznīcas upurtraukā saziedoto naudu un no tās sedza ar baznīcu un ciema dzīvi saistītos izdevumus. Dažkārt viņš izpaudis savu attieksmi pret notiekošo, formālos ierakstus papildinot ar kādu īsu komentāru: pie 1698. gada 27. martā iegrāmatotajiem sešiem grašiem un 28. maijā – viena un 2/3 graša, viņš piemetinājis vārdiņu “tikai”. Parasti ziedoti 30 līdz 50 graši, svētkos kāds iemeta pa dālderim. Nepilnos divos gados skolotājs savāca turpat 47 dālderus.

Mēs neko lielu nezinām par savu senču, Olaines baznīcas draudzes locekļu, ikdienas dzīvi tālākā pagātnē. Kolkmaņa iegrāmatotie izdevumi ir reta liecība par notikumiem 17. gadsimta pēdējos gados: baznicai un skolai nepieciešamie kokapstrādes darbi pasūtīti vietējam galdniekam Ālupu Jānim. Skolai uzliktas spāres un uzmūrētas divas krāsnis. Jaunajai baznīcas vabiņu sētai Kalēju Jānis izkala enģes un pamatīgu krampi. No ziedojuumiem skolotājs apmaksāja 1699. gada pavasara vētrās papostītā baznīcas jumta remontu. Ķesteris pieprasīja 12 grašus par Lieldienu dievkalpojumam izlietajām svecēm. Vasku iepirkā no Kurzemes puses bitenieka Dimzes. Bija arī neparedzēti izdevumi: 1698. gada vasarā ceļmalā nomira kāds svešs nabaga ceļinieks. Viņu nomazgāja, apģērba un ar godu apglabāja. Šai vajadzībai no baznīcas kases tika izņemti 24 graši. Pēc sakšu karaspēka padzīšanas, gaidot no Katlakalna atbraucam mācītāju, skolotāja mājā viņa pārnakšņošanai īpaši paredzētā un iekārtotā istabā saimnieka Grabāna iebūvietis Matīss, piepalīdzot vienam strādniekam, par diviem dālderiem uzmūrēja krāsni, bet kūti Gildenšteta zirgam paredzētajā steliņģī par 48 grašiem uztaisīja sili un siena redeles.

1706. gadā Kolkmanis no Olaines aizbrauca, taču viņa vārdu vēl izdevās atrast Rīgas rātes kancelejas dokumentu reģistrā. Izrādījās, ka viņš dabūjis skolotāja vietu Torņakalnā. Arī te viņam nācies piedzīvot jaunas skolas ēkas būvi.⁴²

Svens Olavs Švāns

Rudenī Olainē ieradās jauns skolotājs –Svens Olavs Švāns ar sievu Sofiju Agneti, dzimušu Fānbergu un kalpu Ģedertu. 1707. gada 17. februārī Olaines baznīcā kristīja viņu dēlu Heinrihu. Par krustmāti bija uzaicināta mācītāja Grīnvalda kundze, viens no krustvecākiem bija vietējais zemnieks, draudzes vecākais, Jēkabs Skadiņš. Pēc gada kristīta viņu meitiņa Kristīne. Šī skolotāja darbības laikā mācītājs Statijs Grīnvalds rakstīja rātei sūdzību par Olaines zemniekiem, kuri arī ziemā nelaižot bērnus skolā. Rāte nolēma: mācītājam no kanceles jādraud zemniekiem, ka viņi par to tiks sodīti.⁴³

Johans Georgs Krāmers

Nākošais skolotājs bija Johans Georgs Krāmers. Viens no viņa pirmajiem pienākumiem bija 1725. gada 26. aprīlī steidzami kristīt Kalna Toma strādnieka Andreja jaundzimušo vārgo meitiņu. Krāmers ir pēdējais zināmais vācu tautības latviešu bērnu skolotājs Olainē. Ap to laiku te darbojusies arī kāda zviedru nometnes skola, kuru vadīja Johans Friderikss.

Priekuļu Mārtiņš

Domājams, ka mācītu skolotāju vairs nav izdevies dažūt un bija jāatgriežas pie vecās pieredzes – uzdot no vietējo zemnieku vidus izraudzītajam ķesterim iemācīt bērniem

dievvārdus un lasītprasmi, jo ieraksts Olaines baznīcas grāmatā vēstī, ka 1734. gadā baznīcā apglabāts kesteris un skolotājs 41 gadu vecais Priekuļu Mārtiņš. Citviet viņš saukts arī par priekšdziedātāju. Kopš 1722. gada viņš ar sievu Dārti tīcis bieži aicināts par krustēvu olainiešu bērniņiem. Dažkārt, kad jaundzimušais bija ļoti vārgs, viņš pats to arī nokristīja. Reiz Plakanciema saimnieka Ērmaņa Gailīša dvīņus steidzami nokristīja Kurzemes puses mežsargs Briedis, viens no bērniņiem nomira, otrs, – Juris izdzīvoja.

Mārtiņš Lībietis

1747. gadā par skolotāju pēc tobrīd jau mirušā mācītāja Šrēdera rekomendācijas iecelts vietējais saimnieks Mārtiņš Lībietis.

Viņa vadito skolu apmeklēja tikai pieci Olaines bērni un vēl divi no Kurzemes puses. Uz jautājumu, kādēļ skolēnu tik maz, skolotājs atbildēja, ka zemnieki viņus uz skolu laiž nelabprāt, kāds viņus mācot mājās. Iemeslus mēs varam tikai minēt. Iespējams, ka skolā nu vairs mācīja tikai bauļus un garīgās dziesmas. Skolotājam stipri rūpēja latviski sadzīviskas problēmas un to risinājums sūdzību formā. Lībietis no Ķikuļu Pāvula iemainīja dārza vietu, pretī dodot lielāku zemes gabalu. Kad nu jaunais īpašnieks nolēmis dārzu apkopt, izrādījās, ka tas apjovts ar sētu un iekšpusē plosās vaļā palaists Ķikuļa suns.

1755. gadā pieņemts lēmums Olainē uzcelt jaunu skolas namu. Kad tas būs gatavs, skolotājam Lībietim vairs nemaksās algu, bet viņu atbrīvos no kļaušām un nodevām.

Jaunā skola

1768. gada 27. februārī inspektoram, virskambarkungam

Frīdriham Barberam, Lielās ģildes eltermanim Johanam Georgam Švarcam, abu ġilžu vecajiem ar sievām, kā arī visai draudzei un bērniem klātesot, notika jaunās, pēc Rīgas rātes pavēles uzceltās skolas ēkas iesvētīšana. Cеремонију vadīja un notikumam atbilstošu runu teica mācītājs Georgs Poortens. Skolotājs šajā laikā joprojām bija Mārtiņš Lībietis.⁴⁴

1842. gadā, kad notika Olaines pagasta sabiedrisko ēku apsekošana, uzrakstīts baznīcas skolas raksturojums: tā bija kaķēta guļbalķu ēka uz mūrētiem pamatiem ar salmu jumtu, 8 asis gara un 4 asis plata, pie ieejas tai bijis segts lievenis ar diviem soliem. Priekštelpā – durvis ar eņģēm, kliņķi un zvaniņu, durvīm bija ierikots virsgaismas lodziņš. Pa labi istaba un divi kambari ar trim divdaļīgiem logiem, logu stūros apkalumi, slēgi ar kaltām skrūvēm un divi viendaļīgi logi, analogi aprīkoti. Telpās bija trīs durvis ar eņģēm un kliņķiem un viena neglazētu podiņu krāsns. Pa kreisi atradās viena istaba un viens kambaris, istabas sienām bija ķipša apdare, divi divdaļīgi logi ar apkalumiem, slēgi ar skrūvēm, divas durvis, vienām kliņķis, otras ar riņķi, viena melna glazētu podiņu krāsns. Sētas pusē atradās piebūve ar durvīm, kurām kaltas dzelzs detaļas un virsgaismas logs. No piebūves trepes veda uz bēniņiem, pie tām durvis ar kaltām dzelzs detaļām. Virtuvē bija manteļskursteņis, pieliekamais kambaris, viens viendaļīgs logs. Jumtgālē – divas lūkas ar eņģēm un krampjiem, vecas un bojātas, taču pēc izlabošanas vēl derīgas. Ēkas vērtība – 158 rubļi.

Pie skolas bija no balķiem būvēts zirgu stallis ar četriem steliņgiem, 5 asis garš, 3 asis 4 pēdas plats, 9 pēdas augsts ar salmu jumtu. Ēka jau tolaik bijusi veca un tuvu

sabrukumam. Tās vērtība – 69 rubļi. 1869. gadā skolai bija pamatīgi jānotīra jumtu, divām trepēm jāuztaisa dažus jaunus pakāpienus, jāremontē krāsnis.

Andrejs Priekulis

Mārtiņš Priekulis

1788. gadā bērnus mācīja Olaines zemnieks Andrejs Priekulis. Viņa pēctecis

Mārtiņš Priekulis par skolotāju iecelts 1810. gadā. 1814. g. pavasarī viņam bijušas nopietnas domstarpības ar mācītāju Karlu fon Loitneru – pirmajās Lieldienās skolotājs “dullumā” atlāvies pateikt par draudzes ganu tik sliktus vārdus, ka tīcīs uz trim mēnešiem, t.i. līdz Jāniem, atstādināts no amata.⁴⁵

1818. gadā tas pats mācītājs raksturojis savu padoto kā labu dziedātāju, ķesteri, zvaniķi un titulētu skolotāju. Viņa vārds rātes algoto personu dokumentos regulāri minēts līdz pat 1852. gadam. Šokējošs ir faktihs, ka skolotājs astoņu rubļu lielās pusgada algas saņemšanu konsekventi apliecinājis ar trim glītiem krustiem paraksta vietā.

Viņam bija sieva Anna un daudz bērnu, no kuriem vairāki agri miruši. Mārtiņš un Anna Priekuļi tikuši cienīti, jo bieži aicināti par pagastā jaundzimušo krustvečākiem. Droši vien viņa skolots, “Vilišu” māju saimnieks 1853. gada rentes kontraktu spēja parakstīt tieši tāpat – ar trim glītiem.

1866. g. ķesteris un baznīcas skolas skolotājs bija Celmiņš, kurš parakstoties savu vārdu vāciskoja par *Zellming*.

1872. gada 22. jūlijā Olaines pagasta vecākais A. Bērtulsons nosūtīja Rīgas rātei sekojošo ziņojumu: “Tā Olaines skolas lopu stalļa un vāgūža ēka ir tik tālu uzbrūvēta tās visas sienas no akmiņiem ar kaļķiem, kā

anšlakā uzdots, uzmūrētas, un jumtam spāres uzliktas un nolatotas un tagad tikai daktiņu jumtam trūkst un ka nu tagad allaž lietains laiks, caur to tā būve bez jumta ikkatru acumirkli no lietus, kā akmīnu mūris izskalots, var postā iet, tiek cienīga Augsta Stattkaste pazemīgi lūgta pavēlēšanu dot, ka tie daktiņi priekš pieminētā jumta tiktu gādāti un tā ēka postā neietu.” Jāpiezīmē, ka pagasta vecākais skrīvera rakstīto vēstuli parakstījis ar trim krustiem.

Turpmākajā laikā, tuvāk mūsdienām, Olaines skola vairākkārt tikusi labota un no jauna celta, tajā vienlaicīgi strādāja vairāki skolotāji. Spilgtākā personība bija Teodors Zeiferts, kura darbība ietiecas jau 20. gadsimtā. Par viņa saistību ar Olaini stāstīts iepriekšējā Olaines pilsētas un pagasta 2000. g. izdotajā grāmatīnā Teodors Zeiferts 1865. – 1929.⁴⁶

Pēc pirmā pasaules kara izpostītajā Olainē pirmo skolu atvēra Mēdemciemā aiz Baložu stacijas. Aiz tā sauktās Gudriņbūdas uzcēla māju un tur iekārtoja pamatskolu. Mācības notika latviešu valodā.

KATLAKALNA UN OLAINES DRAUDZES MĀCĪTĀJI

Peters Bauers

Johans Bērdings

Kā pirmie Katlakalna – Olaines draudzes mācītāji minēti Peters Bauers (1635. – 1637.) un Johans Bērdings (1637. – 1645.). Deviņi gadi vēsturē ir īss laika sprīdis, taču vairākas rakstiskas liecības J. Bērdingu raksturo kā ievērojamu personību.

Neliela Rīgā iespiesta grāmatiņa *Sehnliche Traur Klagēn..* veltīta mirušā mācītāja piemiņai.⁴⁷ Pantos sakārtotus atvadu vārdus latīņu un vācu valodā uzrakstījuši vairāki tā laika izglītotākie rīdzinieki. Visinteresantākais ir viņa svaiņa Johana Vites dzejojums, jo tajā pārstāstīts mācītāja dzīves gājums. No dzejoļa uzzinām, ka Johans Bērdings dzimis 1605. gadā Kurzemē, izglītību ieguvis Rīgā, 1617. gadā devies ārzemju ceļojumā. Tur viņš mācījies grieķu un franču valodu un kopš 1626. gada studējis teoloģiju, kā arī apskatījis Pegnicas pilsētu pie Elbas un astoto pasaules brīnumu – tiltu pār Reinu. 1632. gadā, pabijis Austrijā un Zviedrijā, viņš ieguvis pfalcgrāfa Kristiana labvēlibu, kādu laiku dzīvojis Prūsijas galma dzīvi pret vienkāršu lauku novadu. Te viņš nodibināja ģimeni un 1637. gadā priecājies par meitiņas piedzimšanu. Johana Bērdinga laulībām ar Barbaru Bekeru veltīti apsveikumi un dzejoļi 1638. g. publicēti

grāmatiņā Aves cypriae sancto amori..⁴⁸ Svinīgās vārsmas sacerējuši tā laika ievērojamas personas: superintendents, mācītājs un teoloģijas profesors Hermanis Samsons, baznīcu un skolu inspektors Johans Dolmanis, arhidiakons Vilhelms Kleiss. Tekstu rotā ornamenta joslas un izcelti dzejoļu pirmie burti.

1642. gadā rakstītā vēstulē Zviedrijas karala ieceltam Rīgas burggrāfam un virsfogtam Laurentijam Cimermanim mācītājs sūdzas, ka par savu pienākumu pilddišanu viņam katru gadu no zemniekiem pienākas saņemt zināmu daudzumu graudus, sienu un naudu, bet zemnieki viņam palikuši parādā, Bērdings iesniedzis parādu sarakstu zemes soğim, taču solijums tos samaksāt tā arī palikuši tikai vārdi.⁴⁹

1643. gadā J. Bērdings, "Olektes un Skadiņu mācītājs", nosūtīja Rīgas rātei nākošo sūdzību par pastorāta zemnieku Melheru Rotkolu (iespējams Rotkali). Mācītājs jau septiņus gadus uzcītīgi kalpojot, taču pietiekosu apmaksu nesaņemot.

Līdzigs saturs ir viņa 1644. gadā rakstītajai vēstulei. Tajā teikts, ka Babītes mācītājs saņemot labāku atalgojumu. Plakanciema zemnieki tiekot ar dāvanām pārvināti uz Rīgas baznīcu, un viņi arī labprāt apmeklējot Ķekavas baznīcu.⁵⁰

J. Bērdings nomira 1645. gadā 40 gadu vecumā. Katkalnā palika viņa atraitne Barbara Bekere, kura tā paša gada decembrī lūdza Rīgas rāti palielināt viņas "atraitnes tiesu", no zemniekiem graudu vietā viņa vēloties saņemt naudu. Nākošā gada pavasarī viņa nosūtīja otru vēstuli, kurā lūdz "atraitnes tiesas" vietā atdot nomā 2 pusarklus zemes, uz kuras saimnieko viryju vijējs Bullis un audējs Pautiņš. Augstā viņa lūdz to zemi, ko viņa vēlētos iegūt,

iemērīt jau tai pašā rudenī. Veltīgi Lipsts Rotkalis lūdz Rīgas rāti to zemes gabalu, kuru grib ķemt mācītāja atraitne, atstāt viņa lietošanā, jo viņš esot jau desmitās paaudzes zemnieks no tās dzimtas, kas šo zemi apsaimnieko. Melhers Rotkalis pat ar zvērestu apliecina, ka māju uz šīs zemes ir uzcēluši un dārzu iekopuši viņa senči, tā kā tagad viņam to visu pavēlēts pamest, viņš lūdz ierādīt vismaz kādu vietu, kur uzcelt jaunu māju.⁵¹ Konflikts starp enerģisko atraitni un zemniekiem radīja neērtības nākošā Olektes (Katlakalna) un Skadiņu draudzes mācītāja Johana Beninghauzena atalgošanai, par to stāsta mācītāja 1646. gada jūnijā un oktobrī Rīgas rātei nosūtītās vēstules. 1658. gadā, šķiet, pagurusī atraitne lūdza ierādīt viņai brīvu dzīvokli Sv. Gara patversmē, par to piesolot atdot mājas un zemi, kuru līdz šim viņa bija rentējusi, taču četrus gadus vēlāk viņa jau atkal pieprasīja izsniegt balķus jaunas mājas celtniecībai Katlakalnā. Sūdzības par diviem zviedru kungiem, par parūkmeistarū un par kaimiņiem turpinājās līdz 1670. gadam.⁵²

Johans Beninghauzens

Johans Beninghauzens Katlakalna un Olaines draudzi vadīja no 1646. – 1660. gadam. Viņa atraitne Anna fon Karpena tā paša gada jūlijā vēstulē rātei žēlojās par trūkumu, jo no kara laikā nopostītajiem laukiem nav izdevies ievākt kaut cik labības.

Peters Štāls

Nākošais mācītājs Peters Štāls nokalpoja 31 gadu, viņa darbības laikā no 1660. – 1691. gadam Olaines draudzes zemnieki, pārdzīvojuši poļu – zviedru karu, kura laikā lielus postījumus izdarīja “maskaviešu” ka-

ravīri, pamazām sagaidīja saimniecisku uzplaukumu. Auga iedzīvotāju skaits, bērni varēja apmeklēt pašu pagasta baznīcas skolu.

Andreass Švarcs

Andreass Švarcs bija Katlakalna-Olaines draudzes mācītājs laikā no 1691. – 1697. gadam. Tieši viņam bija lemts sākt savas draudzes dzīvi dokumentēt baznīcas grāmatā.

1694. gadā muižas pārvaldnieks teicis, ka mācītājs savas darbības sākumā nebija stiprs “nevācu” valodā, bet tagad viņš spredīkojot ar redzamu patiku.

18. gs. Olainē kalpojuši 11 mācītāji:

Antons Gildenštets

Antons Gildenštets bija draudzes mācītājs septiņus gadus (1697. – 1702. g.), pēdējie no tiem bija Ziemeļu kara sākuma laiks.

Statijs Grīnvalds – no 1702. g. pavasara līdz 1709. gadam, domājams, līdz savai nāvei, jo 1712. gada 11. aprīlī Rīgas rāte izsniedza “mirušā mācītāja mantiniekiem – bērniem” atestātu izceļošanai uz Hamburgu.

Hermanis Millers

Tikai vienu gadu – no 1709. līdz 1710. g. Olainē paguva nostrādāt Hermanis Millers. 1709. gada 15. septembrī viņš želojās rātei, ka draudzes zemniekus var mācīgi ķer rekrūšos.⁵³

Viņa vārds atrodams 1710. gada 1. septembrī rakstītā mērī mirušo sarakstā. Nākošos desmit gadus draude palika bez mācītāja.

Kristofers Volters

1719. – 1721. g. minēts Kristofers Volters, mācītājs no Jumpravmuižas, Katlakalna un Olaines.⁵⁴

Antons Bernhofs

1722. gada janvārī ierakstus baznīcas grāmatā sāka mācītājs Antons Bernhofs. Viņa vārds saistīts ar Rīgas kultūras vēsturi, jo 1710. gadā, pēc pilsētas kapitulācijas, Heinrihs Bruinings pēc cara Pētera I pavēles viņam uzticēja Rīgas pilsētas bibliotēkas kārtošanu.⁵⁵

1721. gada 21. februārī viņu ievēlēja par adjunktu, 7. maijā, svētdienā, Krievijas caram, Viņa Majestātei Pēterim I, klātesot, Sv. Pētera baznīcā viņu ordinēja. Par šo izcilo notikumu 8. maijā birgermeistars Cimmermanns iesniedza rātei īpašu ziņojumu. Jāpiezīmē, ka pēc trim dienām, 8. maijā, ap pulksten četriem no rīta, negaisa laikā aizdegās slavenais Bindenšū projektētais pirms Sv. Pētera baznīcas koka tornis un iegāzās dievlūdzēju telpā. Hronisti atzīmē, ka šajā pavasarī notikušas daudzas nelaimes, šī bija tā lielākā.⁵⁶

1723. gada 4. februārī Katlakalna un Olaines mācītājs Antons Bernhofs rakstījis vēstuli, adresētu “Tēvzemēs tēvam, cienījamam ķeizaram un kungam, visas Krievzemes valdniekiem Pēterim Lielajam”. Tajā aprakstītas nedienas ar zemnieka Tošes māju Katlakalnā *Schlumpen Holm*. Ienākumi no šīs saimniecības bija parredzēti mācītāja uzturēšanai. Pirms trim gadiem tā bija nodota toreizējā mācītāja Kristofera Voltera rīcībā, taču Rīgas rātes ierēdņa fon Reitera atraitne bija ieguvusi saimniecību savā pārziņā, kaut arī ienākumi no tās pieņākas mācītājam. Kad fon Reitera nomira, viņas lietas kārtoja kāds no mantiniekiem, kurš savukārt izklāstīja

savas pretenzijas pret mācītāju. Ienākumi no saimniecības bija 30 dālderi.⁵⁷

Mācītāja biogrāfijā kā nozīmīgs fakts minēts, ka viņš 1732. gadā sprediķojis jaunuzceltajā Katlakalna baznīcā.

Johans Šrēders

Rīgā dzimušais Johans Šrēders ordinēts 1715. gadā Ādažu baznīcā. Kopš 1730. g. viņš apkalpoja arī Carnikavas draudzi. 1734. gadā Šrēders pārnēma Katlakalna un Olaines draudzi. Pēc kāda laika viņš atgriezās Rīgā un mira 1743. gadā kā Rīgas Jēzus baznīcas mācītājs. Olainē viņš kalpoja no 1734. līdz 1742. gadam.⁵⁸

Johans Geše

Johans Geše strādāja Olainē no 1742. – 1747. gadam. Viņa darbības pēdējā gadā 9. martā notika baznīcas vizitācija. Uz komisijas jautājumiem atbildēja mācītājs un draudzes pārstāvji Mārtiņš Stariņš un Mārtiņš Skadiņš dēls Ansis. Viņi stāstīja, ka pie baznīcas nav kroga, tomēr zemnieki alu dzer un bieži nokavē sprediķi. Nolēma ie- viest soda naudas – ja nokavē vienu reizi, jāmaksā viens orts, ja otru reizi – $\frac{1}{2}$ valsts dāldera, ja trešo reizi, tad jāpielieto miesas sods. Lai gan dievkalpojumi notika latviešu valodā, tos apmeklēja arī daži Olainē dzīvojošie vācieši.

Runājot par ķesteri, viņam vācu valodas zināšanas netika prasītas. Viņa alga sastāvēja no naudas, ko saņēma par mirušo izvadišanu un dziedāšanu bērēs, kā arī no ziedojuumiem kristību laikā.

Matiass Holsts

Sakarā ar to, ka Johanu Geši pārcēla darbā uz Sv. Jura hospitāli Rīgā, Olainē darbu uzsāka Matiass Holsts. Tieši

viņam nācās piedzīvot vēsturisko vecā koka dievnama nojaukšanu, vadīt jaunās akmens baznīcas pamatu likšanas un gatavās ēkas iesvētīšanas ceremoniju. Holsts strādaja no 1747. – 1757. g. Kā kristību lieciniece nereiti figurē viņa sieva Ursula Elizabete, dzimusi Skodeiska. M. Holsts piedalījies arī draudzes zemnieku likteņa lemsanā. Par to liecina kāds 1754. g. 22. februārī vācu valodā uzrakstīts ziņojums Rīgas rātei: aizvakar, pagājušā svētdienā, notika apspriede – ko darit ar “Vilišu” māju mirušā saimnieka mantojumu. Apspriedē piedalījās Katlakalna un Olaines draudzes mācītājs Matiass Holsts, mežzinis Mārtiņš Kilpe un abi zemnieku tiesneši – Pēteris Salems un Andrejs Skadiņš. Jau pirms tam bija notikusi saruna ar Gedertu Peniķi, bāreņu vecotēvu no mātes puses. Mirušajam saimniekam ir divi dēli un pusgadu veca meitenīte, kuru sieva vēl baro ar krūti (noprotams, ka saimnieks, atraitnis, nebija ar viņu laulāts). Tā kā Peniķis ir vecs un slims, viņš tos bērnus pie sevis nevar ņemt, un bāreņus ir jāsadala pa pagasta mājām. Taču pret to iebilda Skadiņš – vecaistēvs no tēva pusēs. Viņš ierosināja pieņemt Peniķa priekšlikumu: tā kā vecākajam dēlam drīz būs 20 gadi, viņam vajag salūkot sievu, kura prot visus darbus, un atstāt par saimnieku. Mārtiņš Peniķis sacījis, ka tā varētu būt viņa meita. Visi šim priekšlikumam piekrita, jo tad bērni netiku palaisti pa rokām, pie tam mirušais saimnieks māju un laukus atstājis ļoti labā kārtībā. Kas attiecas uz jauno atraitni, mācītājs Holsts ieteica viņu ar bērnu nosūtīt atpakaļ pie vecākiem. Jautājums bija delikāts, savus priekšlikumus mācītājs ietērpa grūti pārtulkojamos vācu izteicienos: ja sieva domā, ka saimnieks ir viņai ko parādā, viņa varot mēģināt “zvejot tumšos ūdeņos”, taču

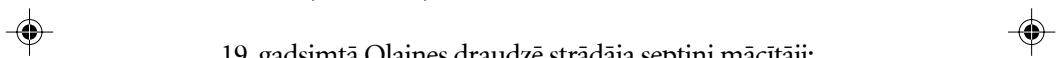
viss, kas no saimnieka “ar karstām rokām” ir saņemts, dabonams tikai ar Rīgas rātes kases kolēģijas akceptu.⁵⁹

Kristofs Gerkens

1757. g. 4. septembrī, pēc Olaines mācītāja Matiasa Holsta nāves, ievēlēja mācītāju Johanu Kristofu Gerkenu, “*Pastor von Holmhof*”, kurš Olainē strādāja turpmākos divus gadus.⁶⁰

Georgs Poortens

18. gs. pēdējais Katlakalna un Olaines draudzes mācītājs bija Georgs Poortens. Viņa darbības laiks – četrdesmit gadi – no 1759. – 1799. gadam. Ir zināms, ka viņš bijis pārticis cilvēks, no tēva Georga Bērensa Poortena viņš kopā ar brāli, tirgotāju Matiasu, mantoja Rīgā divas dzīvojamās mājas.⁶¹

19. gadsimtā Olaines draudzē strādāja septyni mācītāji:

Johans Gotliebs Kouhels 1799. – 1800.

Kristians Gustavs Hofmanis 1800. – 1806.

Karls Heinrihs Volleits 1806. – 1810.

Karls Kristofs fon Loitners 1810. – 1828.

Konrāds Imanuels Krīgers 1828. – 1866.

Teodors Konrāds Eberhards Krīgers 1866. – 1884.

Emīls Runtclers 1884. – 1898.

Ervins Gross

Mācītājs Ervīns Gross, kurš strādāja no 1898. – 1907. g., ievadīja Olaines draudzi nākošajā, divdesmitajā gadsimtā. Viņa vārds atrodams 1912. gada 17. jūlijā laikrakstā “Tēvija” publicētā rakstā, kurā novērtēta mācītāja loma pagasta

skolas dzīvē. 1900. gadā pēc viņa iniciatīvas paplašināja baznīcas skolas telpas, uzceļot otro stāvu. Ierīkoja trīs gaišas klases, ērtas guļamistabas bērniem, tika domāts pieņemt trešo skolotāju un strādāt pēc draudzes skolas programmas. Bet, kad šīs lietas galvenais veicinātājs, iecienītais draudzes gans aizgāja par mācītāju uz Straupes draudzi, ar viņa aiziešanu tikpat kā jau pabeigtais labais darbs apstājās, un drīzi viss apklosa.

Gustavs Ernsts Reinbergs 1908. – 1919.

(ar pārtraukumu 1. pasaules kara laikā)

Kārlis Lapiņš 1920. – 1931.

Vilhelms Rozenieks jun. 1932. – 1934.

Armīns Treus 1935. – 1944.

Gustavs Šaurums

Roberts Emīls Feldmanis 1955. – 1996.

Roberts Emīls Feldmanis, tēvs Jānis, māte Marija, dzimus Matuts. Dzimis 1910. gada 4. augustā Vilniā.

16. attēls. Mācītājs R. Feldmanis

1921. – 1925. g. mācījies Jelgavas pilsētas IV pamatskolā, 1925. – 1929. g. – Jelgavas Skolotāju institūtā, 1929. – 1930. g. Jelgavas vakara ģimnāzijā. 1930. g. septembrī imatrikulējies Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē, studijas beidzis 1935. g. septembrī, 1940. g. 17. maijā ieguvis teoloģijas licenciāta grādu. Ordinēts 1935. gada 22. septembrī Alūksnē par Rīgas pilsētas prāvesta iecirkņa vikāru. No 1935. g. 22. septembra līdz 1. decembrim vikārs Rīgas Kristus draudzē, no 1935. g. 1. decembra līdz 1936. gada 1. decembrim Valkas prāvesta iecirkņa vikārs, no 1936. g. 1. decembra līdz 1940. g. augustam Rīgas pilsētas prāvesta iecirkņa vikārs un ārmisijas sekretārs, no 1940. g. augusta Rīgas pilsētas prāvesta vikārs, no 1944. g. septembra līdz 1945. g. augusta vikārs Rīgas Sv. Jāņa I draudzē, no 1945. g. augusta līdz 1950. g. 29. aprīlim vikārs, vēlāk mācītājs Rīgas Jēzus draudzē, tad sekoja izsūtījuma gadi Krievijas ziemējos, no 1955. g. janvāra strādāja Katlakalna un vēlāk Olaines draudzē. Virsmācītājs, universitātes Teoloģijas fakultātes profesors, R. Feldmanis miris 2002. gadā un apglabāts Katlakalna kapos.

Mācītāja skaudrās atmiņas par piedzīvoto Olainē pierakstījis O. Skrodelis:

“Tanī laikā, kad man viņu piešķīra, Olaines baznīciņa jau bija tāda kā nāvei nolemta. Nu, ko tur vairs... Un tad vajadzēja vilkt pret tautas gribu to nevajadzīgo Olainīti, par kuru teica:

– nu, īstenībā jau tur nav draudzes. Tur jau tikai tāda vārda pēc.

Nu, nav vārda pēc. Ir taču viņa draudze. Mēs beidzot piedzīvojām tomēr to uz manas darbošanās beigu laiku, ka tā Olaines baznīciņa bija sākusi jau pildīties. Mīlā Olainīte!

Cik reiz bija dzirdēts:

– viņa nav vajadzīga, jāslēdz! Tur nav ko turēt dievkalpojumus. Tur cilvēki nenāk. Divi, trīs cilvēki atnāk – priekš šiem īpaši turēt dievkalpojumus?

Redzi, kā tas tomēr atmaksājas. Tā uzticība mazumā. Tā ir mana pieredze. Tā Olainē, tā Katlakalnā. Mācītājs ir Katlakalna mācītājs. Un mācītājs ir Olaines mācītājs, un viņam jāraugas uz to, ka draudze pulcējas. Un tā mūsu pacietība, mūsu griba izturēt tomēr kaut kādā veidā dod savus labos augļus. Un beidzot tu brīnies, kā tad tas var notikt – tur taču nekas nebija. Nu, kas tad tajā Olainītē bija? Nu, nekas, nu, nekas. Divi, trīs cilvēki. Un tomēr viņa tagad ir tapusi zināmā mērā jau viens garīgs sapulcinājuma punkts. Jau draudze. Beidzamās reizes, ko dabūju redzēt, tad sirds bija tāda kā sakustināta. Vai tiešām Olaine? Olaine, Olaine. Pie Katlakalna un pie Olaines piepildījās tāda elementāra patiesība, ka arī ticības lietās ļoti svarīga ir neatlaidīgā pastāvība un uzticēšanās. Un, ja tā tiek kaut cik turēta, viņa attaisnojas ar to, ka tad arī atdzīvojas draudzes. Kā lai viņas atdzīvojas? No tā, ka ieradīsies viens mācītājs, kurš var paaugstinātā balsī klaigādams spredīkot, un viņam nāks tūliņ ziņkārīgi cilvēki apkārt? Es neticu šiem paņēmieniem. Ja tie arī kādreiz dod kādu panākumu, tad tās ir tādas šķakatas, uz kurām neko nevar uzbūvēt. Uzbūvēt var uz to, ka Olainē sanāk trīs cilvēki. Un tie trīs nesaka vis

– nu, iesim mājās. Ko mēs te trīs darīsim!

Bet tie trīs cilvēki saka

– turēsim Dievkalpojumu!

Un, ja mēs izturam, ja mēs pastāvam... Man liekas, ka tas tēmats mūsu pastorālajā praksē nekad nav tā īsti apcerēts, ka tas pastāvēšanas moments, tas uzturēšanas moments ir ārkārtīgi svarīgs. Man jāsaka tā, atskatoties

visās manās draudzēs. Saņēmu viņas kā gandrīz tukšas telpas vai kā dažu cilvēku atbalstījumiņu. Sanākam Olainītē: ērģelnieks, apkalpotājs un mācītājs. Skatāmies viens uz otru. Kāda jēga? Ir jēga. Mūsu pacietībai un mūsu izturībai ir vienas dzīvas sēklas digitspēja. Spēciga dīgtspēja. Tikai dodiet vidi, kur viņa var digit. Kur viņa var parādīt sevi. Vai tā ir Olainīte vai tas ir Katlakalns, vai tā ir Doma baznīca – tas nekrīt svarā.

– Ko darīsim?

Un visi kopā saka

– turēsim!

Turam. Mācītājs iet altārī, mācītājs kāpj kancelē, mācītājs tur dievkalpojumu. Dievs tas Kungs kaut kā mīl uzticību. Un no tā, tikpat kā nekā: nu, mācītājs, apkalpotājs, ērģelnieks – dievkalpojums.

– Turēsim?

– Turēsim. Debesu Tēvs pieliek savu Āmen!

Palika nepabeigta viena doma: gribējās Teodoram Zeifertam pie baznīcas uzcelt piemiņas akmeni vai kaut ko piemineklim līdzīgu. Viņš taču lielā mērā bija Olaines baznīcas garīgais vadītājs, audzinātājs. Vēl vecais Vilītis viņu atcerējās, kā zēns būdams – Zeifertu kā skolotāju, kurš viņus visus no skolas vadīja uz baznīcu uz dievkalpojumu. Viņš bija ne tikai skolotājs, bet arī draudzes turētājs.

Ap Olainīti vajadzētu drusku padēstīt tādu mazu parku. Zaļumus. Iedzīvināt viņu ar dzīvo dabu. Viņa jau tāda bārenīte bija. Vienmēr visu acu priekšā. Ap Katlakalnu vēl bija šis vai tas, bet ap Olainīti bija tā tukši. Tur to Olainītes laukumu jau var skaisti apdēstīt. Viss tas postaments, uz kura tā Olainīte stāv, ārkārtīgi skaisti izskatās. To vajadzētu kuplināt ar mežrožu ziediem, vislabākais. Smaržīgām mežrozēm, lieliem, kupliem

ziediem, lai tas mācītāja stūris, tā baznīca būtu tāda
smaržīga un skaista.”

17. attēls. Mācītājs O. Skrodelis. Foto 2003. g.

Ap 1983. gadu Olaines draudzi kopā ar mācītāju R. Feldmani sāka apkalpot arī viņa rīcībā komandētie vikāri vai adjunkti, viņa garīgie dēli:

Viesturs Pirro,

kurš tagad ir Kuldīgas iecirkņa prāvests.

Ēriks Jēkabsons,

kurš tagad ir Latvijas Pirmās partijas priekšsēdētājs, Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētāja biedrs.

Māris Lukaševics,

kurš tagad ir Adelaides latviešu evanģēliski luteriskās draudzes mācītājs Austrālijā.

Agris Sutra,

kurš tagad kalpo Rīgas Kristus draudzē.

Māris Ziemelis 1996.–2000.

Oskars Skrodelis no 2000. gada.

LITERATŪRA UN AVOTI

1. Dunsdorfs, E. Kurzemes kara kartes 17. un 18. gadsimtā. Melburna, 1984. g., 33. lpp.
2. Raid, T. Tabulae Livoniae. Biblioteca Apostolica Vaticana. Tallinn, 2002, lk. 88,89.
3. Kampe, P. Baznīcu celtniecība Vidzemē zviedru valdības pēdējos piecdesmit gados (1660. – 1710.). R., 1937., 23. lpp.
4. Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LVVA), 1226. fonds, 1. apraksts, 84. lieta
5. Bulmerincq, A. Vier Bücher der Landvogtei der Stadt Riga, Bd. I III. Riga, 1923, 1925, 1931;
Aktenstücke und Urkunden zur Geschichte der Stadt Riga 1710 1740, herausg. Aus dem Nachlass des Dr. A. Buchholtz, Bd. I III Riga, 1902, 1903, 1906;
Brežgis, K. Baznīcu vizitāciju protokoli. R., 1931;
6. LVVA, 1392. f., 1. apr., 684. lieta
7. turpat, 1390. l., 4. apr., 425. l. 218. lpp.
8. Brežgis, K. Baznīcu vizitāciju protokoli. R., 1931., 60. lpp.
9. Campe, P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerken und Baugestalter von 1400 – 1850. I Teil. Stockholm, 1951 (turpmāk Kampe, Lexikon I), S. 67.
10. Kampe, P. Baznīcu celtniecība Vidzemē zviedru valdības pēdējos piecdesmit gados (1660. – 1710.) R., 1937. (turpmāk Kampe, Baznīcu celtniecība), 99. lpp.
11. Kampe, Lexikon, I, S. 95
12. Kampe, Baznīcu celtniecība, 101. lpp.
13. LVVA, 235. f., 3. apr., 103. un 104. lieta
14. Brežgis, K. Baznīcu vizitāciju protokoli. R., 1931., 62. lpp.
15. LVVA, 749. f., 6. apr., 109. lieta, 109. lpp., turpat, 1382. f., 2. apr., 240. lieta, 18. lpp.
16. Sudrabs Latvijas lietišķajā mākslā 5. – 20. gadsimtā. Izstāde Runādāles pilī. Katalogs I daļa, Sast. V. Vilite, R., 1991. g. Nr. 88.
17. Ramm, V. Eesti arhitektuur 2. Tallinn, 1996., 118. lk.
18. Eesti kirikud. Postkarte Aivo Aia kogust. Tänapäev, 2001.

90

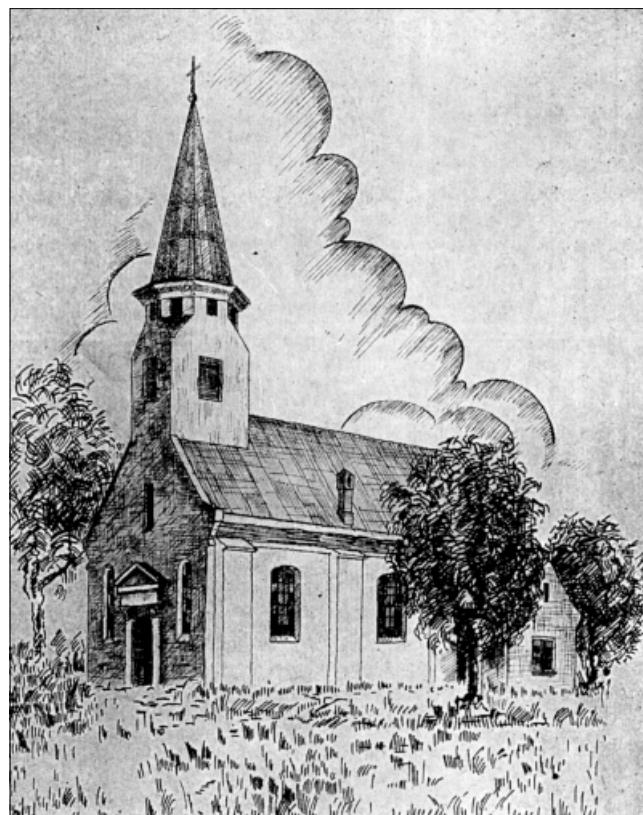
19. LVVA, 4038. f., 2. apr., 799. lieta, 30. lpp.
20. Turpat, 1392. f., 1. apr., 648. lieta, 107., 115. lpp.
21. turpat, 1390. f., 2. apr., 493. lieta, 21., 21-a, 22-a lpp.
22. Vipers, B. Latvijas māksla baroka laikmetā. R., 1937., 225. lpp.
23. Kampe, P. Astonpadsmitā gadusimteņa baroka altāri Rīgas ev.-luteriskās baznīcās/ Latvijas ūniversitātes raksti. Arhitektūras fakultātes sērija. I sējums, R., 1930/1934. Nr. 4. 267 – 294. lpp.
24. LVVA, 1392. f., 1. apr., 648. lieta, 101., 111. lpp.
25. turpat, 111., 114 .lpp.
26. Kampe, Lexikon I, S. 268.
27. LVVA, 1392. f., 1. apr., 648. lieta, 113. lpp.
28. turpat, 103., 104. lpp.
29. Kampe, P. Latvijas ev.- lut. baznīcu iznīcinātās mākslas vērtības. R., 1934. g.
30. LVVA, 235. f., 3. apr., 105. lieta, 5. lpp.
31. turpat, 1392. f., 1. apr., 648. lieta, 258. lpp.
32. Die Evangelisch-Lutherischen Gemeinden in Russland. II Band. St., Petersburg, 1911.
33. turpat, 1392. f., 1. apr., 648. lieta, 176. lpp.
34. turpat, 1392. f., 1. apr., 648. lieta, 192. lpp.
35. Alva Latvijas mākslas amatniecībā VI – XX gadsimtā. Izstāde Rundāles pili. Katalogs. Sast. Līdaka, D. un Miķelsone Dz. R., 1989. g. 159. lpp.
36. LVVA, 1392. f., 1. apr., 648. lieta, 334. lpp.
37. turpat, 1390. f., 1. apr., 748. lieta, 38. lpp.
38. Māksla un arhitektūra biogrāfijās 2. Latvijas enciklopēdija". R., 1996, 206., 207. lpp.
39. LVVA, 6343. f., 11. apr., 40. lieta, 1 – 10. lpp.
40. Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centrs
41. LVVA, 1392. f., 1. apr., 312. lieta, 107. lpp.
42. turpat, 749. f., 6. apr., 63. lieta, 576. lpp.
43. turpat, 749. f., 6. apr., 60. lieta, 139. lpp.
44. turpat, 235. f., 3. apr., 105. lieta, 4. lpp.
45. Sloka, L. Vidzemes draudžu hronikas. Otrā daļa//Valsts arhīva raksti IV. R., 1927., 90. lpp.
46. Vilite, V. Teodors Zeiferts 1865. – 1929. R., 2000.
47. Sehnliche Traur Klagen.. Johann Bordings.. R: G. Schröder, 1645.
48. Aves cypriae sancto amori.. Johannis Bordingi.. R: G. Schroder,

1638. 49. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka Retumu un rokrakstu
nodaļa Nr. 1140, Avoti Latvijas vēsturē, 136. vienība
50. LVVA, 749. f., 6. apr., 1402-a lieta, 693., 1179. lpp.
51. turpat, 1403. l., 867., 1305., 1549., 1557., 1671. lpp.
52. turpat, 1323., 1731. lpp.
53. turpat, 749.f., 6. apr., 63. lieta, 453. lpp.
54. Bulmericq, A. Aktenstücke und Urkunden zur Geschichte der
Stadt Riga 1710 – 1740. R., 1906, S. 21, 22.
55. Bruiningk, H. Das Geschlecht von Bruiningk in Livland. R., 1913.
S. 110.
56. Bulmerincq, A. Aktenstücke und Urkunden zur Geschichte der
Stadt Riga 1710 – 1740. R., 1906., S. 191.
57. Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Retumu un rokrakstu nodaļa
Ms 110, 136. vienība
58. Geschichte sämmtlicher Kirchen Rigischen Kreises und deren
Prediger zur Feier des 50 Jährigen Amtsjubiläums ihres gelieb-
ten Seniors Carl Friedrich Stoll Pastors zu Sissegall und Alten-
woga. Zusammengestellt von den gegenwärtig im Amte stehenden
Predigern diesen Kirchen 1877 I. Kachelbrandt. LVVA, 4038.
f., 2. apr., 793. l., 26. lpp.
59. Turpat, 1392. f., 1. apr., 312. lieta, 54., 55. lpp.
60. Bulmerincq, A. Aktenstücke und Urkunden zur Geschichte der
Stadt Riga 1710 – 1740. R., 1906., S. 175.
61. LVVA, 2828. f., 1. apr., 276. lieta, 49. lpp.

93

93

DIE ST. ELISABETH KIRCHE IN OLAINE. ZUSAMMENFASSUNG

Die St. Elisabeth Kirche in Olaine, die von einem Rigaer Maurermeister Joachim Heinrich Güterbock, der in Stralsund geboren wurde, gebaut worden ist, feiert ihr 250. Jubiläum. Dabei ist die Geschichte der Gemeinde viel älter.

Kurz nach der Gründung von Riga wurden die an die Stadt angrenzenden Ländereien mit Bauernhöfen, Feldern, Wiesen und Wäldern dem Patrimonialgebiet, das vom Rat verwaltet wurde, zugeordnet. Als im Jahr 1225 das Zisterzienserinnen Kloster in Riga gegründet wurde, kam das Land beiderseits der Daugava in den Besitz der Nonnen. Nach der Auflösung des Klosters fiel dieses Land wieder an den Rigaer Rat. Auf den ältesten Landkarten von Livland tragen Olaine und die im 17. Jahrhundert gebaute erste Holzkirche den Namen Schadding Dorf. In der Gemeinde diente der Pfarrer von Katlakalns, der im Pastorat von Katlakalns wohnte. Informationen über die Geschichte der Gemeinde sind vor allem in den Akten des Rigaer Rates, aber auch in den Visitationsprotokollen des Patrimonialgebietes zu finden. Aus dem Jahre 1693 stammen die ersten Kirchenbücher von Katlakalns – Olaine. Die meisten von ihnen befinden sich im Historischen Staatsarchiv Lettlands, zwei Bände sind im Besitz der Gemeinde. In die Bücher sind Taufen, Trauungen, Beerdigungen und Kommunionen bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts verzeichnet.

Olaine liegt an einem alten Handels- und Postweg, der von Riga nach Mittau und weiter durch Litauen und Polen nach Westeuropa führt. Das Dorf hat viele Kriege überlebt und wurde oft ausgeplündert und zerstört. Auch die Kirche hat darunter sehr gelitten. Besonders schwer waren die ersten 10 Jahre des Nordischen Krieges, als die Pest große Opfer in dem ohnehin schon zerstörten Gebiet forderte. Erst im 2. Viertel des 18.Jahrhunderts ließen sich in den leeren Bauernhöfen neue Einwohner nieder. Sie begannen das Land zu bearbeiten, die Häuser und die Kirche wiederaufzubauen.

Im Jahr 1749 ließ der Rigaer Rat die alte Holzkirche niederreißen und an ihrer Stelle eine neue gemauerte Kirche aufrichten. Diese Arbeit wurde dem Maurermeister J.H.Güterbock anvertraut. Seine Zeichnungen für das Kirchbauvorhaben und der eigenhändig unterzeichnete Vertrag sind bis heute noch erhalten geblieben:

“Kund und zu wißen sey hiemit denen daran gelegen,
daß zwischen Einem Löblichen Stadt Kasten Collegio
an einem, und dem Maurer Meister Joachim Henrich
Jütterbock nach folgender Contract geschlossen worden.
1-mo Es verbindet sich der Maurer Jütterbock der
Oloyischen Kirche gut und wohl, und zwar von
68 fuß in der Länge, 34 fuß in der Breite 20 fuß
in der Höhe, und die Tiefe in der Erden von 6
fuß dick. Nebst dem Thurm von 10 fuß in
quadrat, und wenigstens 8 fuß die Mauer übers
Dach auf zu führen, nach dem von ihm
übergeben Abriß mit seinen Gesellen aufs
baldigste, so daß es im nechst bevorstehenden

1750-sten Jahre in fertigen Stande seyn soll,
aufzumauren, und zu gewölben, so daß davon
nichtes auszusetzen seyn solle.

- 2-to Alle Materialien die erforderlich seyn möchten,
als Steine, Kalck, Grand, Bretter zur Stellage und
Bogen, Eyserne -Anckern, Nägell, Molden, Trag
-Bahnen und Waßer Spänne etc will Ein Löbliches
Cassa-Collegium in Zeiten anschaffen laßen, das
daran kein Mangell seyn solle.
- 3-to Soll auch der Mauer Meister mit seinen Gesellen,
wan sie zur Arbeit gehen oder reiten, ohne Entgelt
die floß Brücke hin und zurück passieren, auch
ihm und seinen Gesellen ein oder 2 Pferde vom
Marstall gegeben worden.
- 4-to Werden ihm bey der Kirchen -Arbeit, wan er 2 Gesellen
dabey halt, 5 Bauren, bey 3 Gesellen 7 Bauren, und
bey 4 Gesellen 10 Bauren zur Handlangere frey und
ohne Bezahlung bestanden, wie auch
- 5-to für alle Mauer Arbeit eins für alles 750 rthlr alb.
also und demgestalt, daß er bey unterschreibung
des Contracts 100 rthlr alb. wann das Mauerwerck
mit der Erden gleich wiederum 100 rthlr alb. wann
die Fenstern angelegt werden 100 rthlr alb., wan
die Bogens über denen Fenstern fertig 100 rthlr alb.
wan die Mauer fertig ist, daß der Zimmermann das
Dach auf setzen kan, 100 rthlr alb., wan das Gewölbe
im Stande wieder 100 rthlr alb., wan das Dach fertig
ein und auswendig abgeputzt noch 100 rthlr alb.
und wan alles fertig, so daß nichtes daran fehlet,
die übrige 50 rthlr alb.

Zu mehrerer Beglaubigung ist dieser Contract in
duplo angefertiget, wovon ein Exemplar im Nahmen

Es. Löblen. Cassa Collegii von dem Kasten Notario ältesten Schwartz, das andere aber von dem Maurer Jütterbock eigenhändig unterschreiben, Sogeschechen.
Riga d 4 Septembr Ao 1749

Joahim Hinrich Jütterbock
Mauer Meister”

Es war ein Stein- und Ziegelbau mit einem einschiffigen Gemeindeteil und einem dreieckigen Altarraum. Die relativ prächtige Eingangsfront mit dem Portal und der barocke Turm entsprechen den typischen Merkmalen der livländischen Sakralarchitektur des 18.Jahrhunderts. Die im Archiv gefundenen Quittungen über den Arbeitslohn geben Hinweise auf die wenig bekannte Geschichte der Kircheninnenausstattung. Der wertvollste Gegenstand war der Kanzelaltar, der vom Berendt Ehlers (geboren in Iserhagen in Sachsen, ab 1727 Bürger von Riga) angefertigt war.

Den Altar schmückten zwei Gemälde, die der Malermeister Johann Conrad Schmidt anfertigen ließ. Der Posumentiermeister Johann Friedrich Schultz ließ den Altar mit Stoff umkleiden. Doch diese wertvolle Ausstattung wurde bei der Zerstörung der Kirche während des Krieges 1915 vernichtet.

1926 hat August Raister einen Entwurf für die Renovierung der Kirche erstellt, im nächsten Jahr wurde die erneuerte Kirche eingeweiht. Ihr Altar wurde 1928 durch einen neuen ersetzt.

Während des Zweiten Weltkrieges bestand die Gemeinde weiter. 1950-1960 wurden dem Bau die

97

größten Schäden zugefügt. Die Kirche wurde ständig demoliert. Die Gemeinde war zu klein und ärmlich, um dieses aufzuhalten. Als Pfarrer dieser Gemeinde wirkte ab 1955 Roberts Feldmanis, Pfarrer der Gemeinde von Katlakalns. Dieser intelligenten Persönlichkeit, einem der hervorragendsten Theologen in Lettland, ist es zu verdanken, dass die kleine Gemeinde die schweren Okkupationsjahre durchstehen konnte. Im Jahr 1970 hat die Kirche einen neuen Altar und eine Kanzel bekommen, wurde renoviert und seither ständig gepflegt.

1992 erklang zum ersten Mal die von der schwedischen Gemeinde in Karlskoga geschenkte Orgel. Im Jubiläumsjahr wurde im Kirchenhof ein Denkmal für die dort gefallenen und beerdigten lettischen Schützen aufgestellt und eingeweiht. Bei der Jubiläumsfeier im Juli 2003 sind an der Kirche die Plakette "Architekturenkmäl des lettischen Staates" und eine Gedenktafel für deren Erbauer, Herrn J. H. Güterbock, angebracht worden.

Seit 1694 besteht eine kircheneigene Schule. Anfangs arbeiteten an der Schule drei ausgebildete deutsche Lehrer, Johann Georg Kolkmann, Sven Olav Schwan und Johann Georg Kramer, die alle auf Lettisch unterrichtet haben. Später haben einige der einheimischen Bauern den Unterricht übernommen und den Kindern den Katechismus und das Lesen beigebracht, auch wenn diese Lehrer zum Teil selbst nicht schreiben konnten. Am Ende des 18. Jahrhunderts wurde das Unterrichtsprogramm erweitert. Von den Lehrern, die an der Schule arbeiteten, ist der

Schriftsteller und Literaturkritiker Teodor Seifert (1865-1929) die hervorragendste Persönlichkeit.

Als erste Pfarrer der Gemeinde von Katlakalns-Olaine im 17.Jahrhundert sind Peter Bauer und Johann Börding erwähnt. Über das Leben von Johann Börding und seine Ehe mit Barbara Becker erzählen zwei Büchlein, die im 17.Jahrhundert in Riga gedruckt worden sind: Aves cypriae sancto amori.. Johannis Bördingi.. R: G. Schröder, 1638. und: Sehnliche Traur=Klagen.. Johann Bördings.. R: G. Schröder, 1645.

Der Name von Antonius Bernhoff ist mit dem Aufenthalt des Russischen Zars Peters I. in Riga verbunden, der an der Ordination des Pfarrers in der St.Petri Kirche teilgenommen hat. In der Zeit von Matthias Holst begann der Bau der neuen gemauerten Kirche.

Seit dem Jahre 2000 hat Oskars Skrodelis als der 35.Pfarrer das Pfarramt der Gemeinde von Olaine inne.

ABBILDUNGEN

Vorderer Buchdeckel: Die St. Elisabeth Kirche von Olaine.

Foto 2003

Hinterer Buchdeckel: Rosen an der Kirche. Foto 2003

1. Johann Christoph Brotze: Prospect bey dem Oleynschen Kruge an der Landstraße von Mitau nach Riga, zwischen dem 18-ten und 19-ten Werstposten von Riga, 1787. In der Ferne siehet man die Oleinsche Kirche
2. Detail der Karte von Schwengell mit dem Dorf Skading (Olaine) 1634
3. Eberhard Tolcks: Charte über der Mitausche Landstraß von Mühleskallns Krug biß Schroten Krug, gemeßen Anno 1695 d 22 october. Detail mit der zweite Oleynsche Kirche
4. H. Westphalen: Die Stadt Stralsund, Anfang 18. Jh.
5. Johann Heinrich Güterbock: St. Elisabeth Kirche in Pärnu (Estland). 1744 – 1747. (Turmdach J.H. Wülbren. 1893-98 wurde auf der Südseite das Querschiff errichtet.) Foto 1909
6. Johann Heinrich Güterbock: Projekt der Kirche von Olaine, 1749
7. Die St. Elisabeth Kirche von Olaine. Foto 1915
8. Behrent Ehlers: Altar der St. Elisabeth Kirche in Olaine, 1753. Foto G. Kundt um 1915
9. Behrent Ehlers unterzeichnet die Quittung über die Herstellung des Altars, 1753
10. Das Programm zum 150. Jubiläumsgottesdienst der Kirche von Olaine
11. August Raister: Projekt für die Renovierung und den Umbau der Kirche von Olaine, 1926
12. Die zerstörte Kirche. Foto 1964
13. Der neue Altar und die Kanzel. Foto 2002
14. Die neue Orgel. Foto 1992
15. Haus "Vilites" in Olaine. Foto 2003
16. Pfarrer R. Feldmanis
17. Pfarrer O. Skrodelis. Foto 2003

100

SATURS

Priekšvārds	3
Olaines baltā baznīca	7
Olaine cisterciešu klostera paspārnē. Viduslaiki	9
Skadiņu ciems. Pirmās koka baznīcas. 17. gadsimts ...	11
Mūra baznīcas celtniecība. 18. gadsimts	27
Olaines muižai piederīgi. 19. gadsimts	44
Divu pasaules karu vētrās. 20. gadsimts	48
Atjaunotajā Latvijas republikā. 21. gadsimts	63
Olaines baznīcas skola	66
Katlakalna un Olaines draudzes mācītāji	76
Literatūra un avoti	90
Die St. Elisabeth Kirche in Olaine. Zusammenfassung	94
Abbildungen	100

MUSEUM FÜR GESCHICHTE UND KUNST IN OLAINE

VALDA VILĪTE

**ST. ELISABETH KIRCHE
IN OLAINE**
1753 – 2003

